

NARVA PÄHKLIMÄE GÜMNAASIUMI PÕHIKOOLI ÕPPEKAVA

SOTSIAALAINED

1. Üldlused

1.1. Sotsiaalvaldkondlik pädevus

Ainevaldkonna õppeainete õpetamise eesmärk põhikoolis on kujundada õpilastes eakohane sotsiaalvaldkondlik pädevus: suutlikkus mõista ühiskonnas toimuvate muutuste põhjusi ja tagajärgi; tunda ning austada inimõigusi ja demokraatiat; vallata teadmisi kodanikuõigustest ja -vastutusest ning käituda nendega kooskõlas; ära tunda kultuurilist eripära; järgida üldtunnustatud käitumisreegleid; olla huvitatud oma kogukonna, rahva, riigi ja maailma arengust; kujundada oma arvamust ning olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik; tunda ja kasutada lihtsamaid sotsiaalteaduste uurimismeetodeid; tunda huvi ümbritseva maailma vastu.

Põhikooli lõpuks õpilane:

- 1) mõistab ühiskonnas toimuvate muutuste põhjusi ja tagajärgi;
- 2) valdab adekvaatset minapilti, oskab analüüsida oma võimalusi ja kavandab neist lähtuvalt tulevikuplaane;
- 3) tunneb ning austab demokraatiat ja inimõigusi, teab kodanikuõigusi ja -kohustusi, järgib üldtunnustatud käitumisreegleid ning on seaduskuulekas.
- 4) huvitub iseenda, oma kogukonna, rahva ja maailma arengust, kujundab oma arvamust ning mõistab oma võimalusi olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik;
- 5) tunneb lihtsamaid uurimismeetodeid ja kasutab neist mõnda õppetöös;
- 6) teadvustab kultuurilist eripära ning suhtub lugupidavalt individuaalsetesse, kultuurilistesse ja maailmavaatelistesse juhul, kui need pole inimväärikust alandavad;
- 7) käitub üldtunnustatud sotsiaalsete normide ja suhtlemistavade järgi, mis aitavad toime tulla eakaaslaste hulgas, perekonnas, kogukonnas ning ühiskonnas, väärtustades neid;
- 8) on omandanud teadmisi ja oskusi enesekontrolli, toimetulekustrateegiate, enesekasvatuse, oma võimete arendamise, tervist tugevdava käitumise ja tervisliku eluviisi kohta ning väärtustab positiivset suhtumist endasse ja teistesse.
- 9) hindab vabadust, inimväärikust, võrdõiguslikkust, ausust, hoolivust, sallivust, vastutustunnet, õiglust ja isamaalisust ning tunneb austust enda, teiste inimeste ja keskkonna vastu.

1.2. Ainevaldkonna õppeained ja maht

Ainevaldkonda kuuluvad ajalugu, ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus ning valikaine usundiõpetus. Ajalugu õpitakse alates 5. klassist, inimeseõpetust 2. klassist ning ühiskonnaõpetust 6. klassist. Usundiõpetust on võimalik õpetada valikainena kõigis kolmes kooliastmes. Õppeainete kavades esitatud taotletavaid õpitulemusi ja õppesisu koostades on aluseks võetud arvestuslik nädalatundide jagunemine kooliastmeti ning aineti alljärgnevalt:

I kooliaste

Inimeseõpetus – 2 nädalatundi

II kooliaste

Ajalugu – 3 nädalatundi

Inimeseõpetus – 2 nädalatundi

Ühiskonnaõpetus – 1 nädalatund

III kooliaste

Ajalugu – 6 nädalatundi

Inimeseõpetus – 2 nädalatundi

Ühiskonnaõpetus – 2 nädalatundi

1.3. Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse-tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikme ning isiksusena.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajaloõpetus aitab kaasa teistes õppeainetes õpitava tervikuks sidumisele ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmetes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks. Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne ning õiglus.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased sotsiaalse kirjaoskuse: teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused kodanikudentiteedi ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks. Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärge, sobival viisil väljendada oma tundeid, aktseptsida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepsitud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelise mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Sotsiaalainetes käsitletavate õppeteemade kaudu kujundatakse õpilastes esmane valmisolek märgata naiste ja meeste ebavõrdsust ühiskonnas ja aidata kaasa soolise võrdsuslikkuse edendamisele.

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning näeb ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Kõigi sotsiaalvaldkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas. Tal on tõhusad oskused ja valmidus ühiskonnaellu sekkuda ning selles osaleda.

Õppesisu käsitluses teeb valiku aineõpetaja arvestusega, et kooliastmeti kirjeldatud

õpitulemused, üld- ja valdkonnapädevused ning õpitulemused oleksid saavutatud.

1.4. Üldpädevuste kujundamine

Sotsiaalainete valdkonna õppeainete õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi. Pädevustes eristatava nelja omavahel seotud komponendid – teadmiste, oskuste, väärtushinnangute ning käitumise – kujundamisel on kandev roll õpetajal, kelle väärtushinnangud, suhtlemis- ja sotsiaalsed oskused loovad sobiliku õpikeskkonna ning mõjutavad õpilaste väärtushinnanguid ja käitumist.

Pädevused	Pädevuste kujundamine
<p><i>Kultuuri- väärtuspädevus sotsiaalne kodanikupädevus</i></p>	<p><i>ja ning ja</i></p> <p>Suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja ühiskonna jätkusuutliku arengu põhimõtteid ning nendest oma tegutsemises juhinduda toetavad ajalugu ja ühiskonnaõpetus.</p> <p>Kõik sotsiaallained süvendavad lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse.</p> <p>Inimeseõpetus ning usundiõpetus toetavad väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnatega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskus seista vastu kesksete normide rikkumisele ning sotsiaalse õigluse ja eri soost inimeste võrdse kohtlemise põhimõtete järgimine on üks õppekava üldeesmärke, mille kujundamisel on suurem rõhk ühiskonnaõpetusel ja inimeseõpetusel.</p>
<p><i>Enesemääratluspädevus</i></p>	<p>Suutlikkust mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme – toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.</p>
<p><i>Õpipädevus</i></p>	<p>Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise planeerimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.</p>
<p><i>Suhtluspädevus</i></p>	<p>Kõik valdkonna õppeained kujundavad suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust.</p> <p>Väljendusrikast keelt taotleavad kõik valdkonna õppeained.</p>
<p><i>Matemaatika-, loodusteaduste- tehnoloogia alane pädevus.</i></p>	<p><i>ja</i></p> <p>Kõik valdkonna õppeained toetavad oskust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades. Õpitakse eristama sotsiaalteadusi loodusteadustest (sh mõistma nendes kasutatavate uurimismeetodite eripära). Õpitakse otsima teavet, kasutades</p>

	tehnoloogilisi abivahendeid, ja tegema saadud teabe alusel tõenduspõhiseid otsuseid.
<i>Ettevõtlikkuspädevus</i>	Ennekõike ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained õpetavad nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, seadma eesmärged, genereerima ideid ning neid ellu viima. Aineõpetuse kaudu kujundatakse algatusvõimet ja vastutustunnet, et teha eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valida sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

1.5. Sotsiaalainete lõiming teiste ainevaldkondadega

Õppeained	Lõiming
<i>Keel ja kirjandus, sh võõrkeeled.</i>	Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhatakse kasutama kohaseid keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid. Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning neist lugu pidama. Juhatakse tähelepanu erinevate suhtluskeskkondade reeglitele ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse võõrkeelse algupäraga mõisteid, võõrkeeleoskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.
<i>Matemaatika</i>	Kujundatakse järgmisi oskusi: ajaarvamine; ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme seada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskusloogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.
<i>Loodusained</i>	Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist.
<i>Tehnoloogia</i>	Käsitletavate temade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutada tehnovahendeid

	eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.
<i>Kunstiained</i>	Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute muutumist ajas; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalusi, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust.
<i>Kehaline kasvatus</i>	Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendatakse sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

1.6. Läbivate teemade rakendamine

Läbivad teemad	Pädevused
<i>Elukestev õpe ja karjääri plaanimine</i>	<p>Kujundatakse iseseisva õppimise oskus, mis on tähtis alus elukestva õppe harjumuste ja hoiakute omandamisele.</p> <p>Sotsiaalainete kaudu kujundatakse hoiakuid, mida on õpilasele vaja tulevases tööelus. Õpilastele tutvustatakse sotsiaalvaldkonnaga enim seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimis võimalusi.</p> <p>Kujundatakse arusaama ühiskonnas toimuvate muutuste põhjustest ja tagajärgedest ning sellest, mil moel mõjutavad need õpilase valikuid ja tulevikku määravaid otsuseid.</p> <p>Erinevate õppetegevuste kaudu saavad õpilased ülevaate tööturu üldisest olukorrast ja tulevikuproгноosidest, tööõigusest, erinevatest töödest eri tegevusvaldkondade ameti- ja kutsealadel ning kasutada seda infot nii tulevast õpitavat eriala valides kui ka pikemaajalist karjääri plaanides.</p> <p>Erinevaid ameteid ja elukutseid tutvustades pööratakse tähelepanu töö iseloomule, töökeskkonnale, töötingimustele ning vajalikele teadmistele, oskustele ja isiksuseomadustele.</p> <p>Õpe annab õpilasele teadmised sellest, et erinevate tööde tegemisel on erinevad nõuded ja töötingimused. Õpilast juhatakse analüüsima, millised on tema eeldused huvipakkuva töö tegemiseks, sh sobiv terviseseisund, füüsiline vorm, füsioloogilised eeldused. Õpilane hakkab analüüsima oma võimeid, oskusi ja väärtusi ning seostama neid tulevase haridustee ja tööelu valikutega, koostades esmase karjääriplani.</p>
<i>Keskkond ja jätkusuutlik areng</i>	Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.
<i>Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus</i>	Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatus tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning on kaasatu

	kohalikku kogukonda käsitlevate otsuste tegemisse.
<i>Kultuuriline identiteet</i>	Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumisladi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte-jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab oma kultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.
<i>Teabekeskond</i>	Toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.
<i>Tehnoloogia ja innovatsioon</i>	Toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutavas tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.
<i>Tervis ja ohutus</i>	Toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.
<i>Väärtused ja kõlblus</i>	Toetatakse õpilase kujunemist kõlbeliselt arenenud inimeseks, kes mõistab üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

1.7. Õppetegevuse kavandamine ja korraldamine

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingat teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvialadega tegelda;
- 3) võimaldatakse nii üksi- kui ka ühisõpet (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd ning teised kooperatiivse õppimise vormid), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaiksõppijaiks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaiks ühiskonnaliikmeiks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsiooni tehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, sealjuures on põhiorhk hoiakute kujundamisel;
- 7) arvestatakse õpilaste võimeid ja suutlikkust, kohal ikku eripära ning muutusi

ühiskonnas;

8) kasutatakse mitmekülgset õppemeetodite valikut rõhuasetusega aktiivõppemeetodeile: vestlus, arutelu, diskussioon, juhtumianalüüs, paaristöö, projektõpe, rollimäng, rühmatöö, väitlus, ajurünnak; ajaloolise kujutluse loomine, tegevuspõhine õpe (nt dramatiseeringud, mudelite ja makettide valmistamine, ühistegevus ja vabatahtlik töö, heategevusprojekt);

9) luuakse võimalused koostada referaat, ajajoon, õpimapp ja uurimistö, teha praktilisi uurimistöid (nt töö allikate ja kaardiga, töölehtede ja kontuurkaardi täitmine, küsitluse korraldamine, loovtöö/arutluse/arvamusloo kirjutamine, töö esitlemine, infootsing teabeallikatest, infoanalüüs, klassielu reeglite, päevaplaani ja isikliku eelarvekoostamine, statistika ning juriidilise dokumendi lugemine, dokumendiplankide täitmine), osaleda temaatilistes mängudes (nt tarbijakaitse), kriitiliselt analüüsida reklaami, teemakohaseid filme jms;

10) laiendatakse õpikeskkonda: sotsiaal-kultuuriline ja ajaloolis-kultuuriline keskkond (muistised, ehitised), arvuti/ multimeediaklass, asutused, muuseumid, näitused, raamatukogu, looduskeskkond, kohaliku omavalitsuse ja riigiasutused, ettevõtted, mittetulundusühingud, arhiivid jm;

11) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga (kohtuda erinevate inimestega, kaasata vanemaid jne), et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane.

1.8. Hindamise alused

Hindamise põhiülesanne on toetada õpilase arengut, et kujuneks positiivne minapilt ja adekvaatne enesehinnang. Hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi suuliste vastuste, sh esituste ning kirjalike tööde alusel, arvestades teadmiste ja oskuste vastavust ainekavades taotletavatele õpitulemustele ning õpilase individuaalseid iseärasusi ja mõtlemise arengut. Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest. Hoiakute ja väärtuste kohta (nt huvi tundmine, tähtsuse mõistmine, väärtustamine, vajaduste arvestamine, reeglite järgmine) antakse tagasisidet.

Õpitulemusi hinnatakse sõnaliste hinnangute ja numbriliste hinnetega.

Tähtsal kohal on kujundav hindamine, mis keskendub eelkõige õpilase arengu võrdlemisele tema varasemate saavutustega.

Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Aineteadmisi ja- oskusi ning hoiakuid hinnates on põhirõhk kujundaval hindamisel.

Õpitulemusi hinnates kasutatakse mitmekesiseid ja õpitulemustega vastavuses olevaid vorme, mis sisaldavad suulisi, kirjalikke ja praktilisi ülesandeid. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Praktiliste tööde puhul hinnatakse mitte ainult tulemusi, vaid ka protessi kulgu.

Suuliste ja kirjalike ülesannete puhul õpilane:

- 1) selgitab ning kirjeldab mõistete sisu ja nendevahelisi seoseid;
- 2) selgitab oma arvamusi, hinnanguid, seisukohti ja suhtumisi, seostades neid omandatud teadmistega;
- 3) eristab, rühmitab, võrdleb ja analüüsib olukordi, seisundeid, tegevusi ning tunnuseid lähtuvalt õpitulemustest;
- 4) demonstreerib faktide, mõistete ning seaduspärasuste tundmist, lähtudes õpiülesannete sisust.

Praktiliste ülesannete puhul õpilane:

- 1) rakendab õpituatsioonis teoreetilisi teadmisi praktiliselt;
- 2) demonstreerib õpitulemustes määratud oskusi õpituatsioonis;
- 3) kirjeldab õpitulemustes määratud teadmiste ja oskuste rakendamist igapäevaelus.

1.9. Füüsiline õpikeskkond

Kool korraldab valdava osa õppest klassis, kus on:

- 1) mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatöök ja ümarlauavestluseks ning toetavad demonstratsioonivahendid;
- 2) internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus;

Kool võimaldab:

- 1) korraldada õppe sidumiseks igapäevaeluga õpet ja õppekäike väljaspool klassiruumi (muuseumis, arhiivis, näitusel, raamatukogus jm) vähemalt kaks korda õppeaasta jooksul;
- 2) kasutada klassiruumis ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid:

- a) Eesti Vabariigi põhiseadus;
- b) ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon;
- c) ÜRO lapse õiguste konventsioon;
- d) ajalooatlased, kontuur- ja seinakaardid;
- e) allikakogumikud, käsiraamatud, erialased teatmeteosed (entsüklopeedia jne)
- f) elulooraamatud ja teabekirjandus;
- g) auvised, digitaliseeritud andmebaasid ja arhiivi
- h) illustratiivne pildimaterjal (fotod, karikatuurid)
- i) IKT-põhised õppematerjalid;
- j) ajalehed ja ajakirjad;
- k) statistilised ja metoodilised materjalid.

1.10. Õppeainete õpetamise eripära

Õppeainete õpetamise eripära on kajastatud ainekavades

2. Ainekavad

2.1. Inimeseõpetus

2.1.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli inimeseõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) väärtustab isiksuse arenemisele ning sotsialiseerumisele kaasa aitavate enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste kujunemist;
- 2) suudab eristada ja mõista oma oskusi, võimeid ja emotsioone ning juhtida oma käitumist ja tegevust, sh tugineda eneseanalüüsile haridustee jätkamist kavandades;
- 3) loob ja hoiab kaaslastega sõbralikke ja hoolivaid suhteid ning käitub mõistvalt konflikte lahendades;
- 4) mõistab, et inimene ise vastutab oma füüsilise, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne arengu eest;
- 5) suhtub lugupidavalt endasse ja teistesse ning järgib iga päev üldinimlikke väärtusi,

nagu ausus, hoolivus, vastutustunne, õiglus jne.

6) hoiab oma tervist, elades tervislikku eluviisi, ning käitub nii, et ei sea ohtu enda ega teiste inimeste ega keskkonna turvalisust;

2.1.2. Õppeaine kirjeldus

2.1.2.1. Inimeseõpetuse kui õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste

arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna, lõimides õppesisu kõigis kooliastmes. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub vaimses õpikeskkonnas üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õpikeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklik eesikohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusevalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii ükski kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamast keerukamaks, ent peavad aine eesmärkidest lähtuvalt olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentriiline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust seoses endasse positiivse suhtumise ja tervikliku mina kujundamisega ning arenguülesannete ja nendega toimetulekuga.

I kooliastmes on inimeseõpetuses rõhk õpilase enesekohasel pädevusel ning enese suhestamisel

lähiümbrusega, lõimides ühiskonnaõpetuse temaatikat.

II kooliastmes on keskmes õpilase sotsiaalne pädevus ja sotsiaalsete probleemide ennetamine ning õpilase tervist tugevdav ja väärtustav eluviis.

III kooliastmes keskendutakse õpilase ealiste iseärasuste (murdeiga) ja arenguülesannetega

toimetulekule, tervise tervikkäsitlusele ning enese- ja sotsiaalsetele oskustele.

Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

2.1.2.2. Kooli eripära

1. Õppekeel. 2.-3. klassides õpetatakse inimeseõpetust vene keeles. 5.-6. klassides toimub aineõpe eesti keeles ja 7.-8. klassides õpetatakse ainet nii eesti ja kui ka vene keeles.

2. Diferentseerimine

7.-8. klassides õpetatakse ainet kahes rühmas eesti keeles ja kahes rühmas vene keeles.

8. klassides õpetatakse seksuaalsuse teemat poistele ja tüdrukutele eraldi.

3. Õppetöö HEV-õpilastega

Õpilased, kelle jaoks on õpetaja poolt antud ülesanded rasked, kes ei tule toime ülesande sooritamise eesti keeles, saavad ülesannet täita oma emakeeles. Õpiabi saamiseks viiakse läbi konsultatsioone.

Andekatel õpilastel on võimalus arendada ja süvendada oma teadmisi ja oskusi lahendades tundides aineõpetaja poolt koostatud raskemaid või lisaülesandeid.

4. Õpetamise metoodika

a. LAK-õppe metoodika

Tundides kasutatakse järgmisi õpetamismeetodeid: mosaiik, akadeemiline vaidlus, galerii, ajurünnakud, võtmesõnad, kahtlased väited, TTS-mudel, alias, mõiste- ja ideekaardid; diagrammid, tabelid, pildid, diskuteerimine ja diskussioonivõrk, poolused, ajurünnak, poolused, diskussioonivõrk, galeriimeetod, rollivahetus, kaardistamine, probleemipuu jt. Kuna aineõpe toimub võõrkeeles, siis paremaks aineomandamiseks luuakse erinevaid õppematerjale – töölehed, esitlused, sõnastikud.

b. Funktsionaalse lugemise arendamise oskus

Igas tunnis toimub funktsionaalse lugemisoskuse arendamine.

Lugemisoskuse arendamiseks kasutatakse järgmisi õppimisvõtteid: ennustamine (sisu äraarvamine) varasemate teadmiste aktiveerimine, selgitamine, kokkuvõtte tegemine, ebaolulise eraldamine ja tekstikriitilisus, küsimuste esitamine, tagasimineku, järeldamine.

5. Kujundava hindamise rakendamise strateegia

Õpilaste eneshinnangu tõstmiseks kasutatakse tundides kujundavat hindamist eneseanalüüsina tabeli kujul I ja II poolaasta lõpus, tunni lõpus endale hinde panemisega, naabritöö hindamisega, kõikidele õpilastele suulise hinde panemisega ning õpetajale hinde panemisega.

6. Kodutööde andmise kord

Õpilasel on võimalus esitada kodutööd nii eesti kui ka vene keeles, kuid õpetaja motiveerib õpilasi tegema kodutöid eesti keeles kasutades kujundavat hindamist.

7. Koostöö. Üritused

Õppeaine raames toimub edukas koostöö noortekeskusega „Vitatiim“, noorte nõustamiskeskusega „Amor“.

(vt. Lisa)

8. Tunniväline tegevus

Õppeaine raames on soovitatav külastada järgmisi asutusi:

1. Tartu Laste Tugikeskus
2. Rahvatervise Raamatukogu
3. Eesti Punane Rist
4. Maanteeamet
5. Tartu Ülikooli eetikakeskus

6. Päästeteenistus
7. AIDSi Ennetuskeskus
8. Eesti Maanteemuuseum
9. Eesti Tervishoiumuuseum
10. AHHA keskus

2.1.3. Õppe- ja kasvatuseesmärgid I kooliastmes

3. klassi lõpetaja

- 1) väärtustab ennast ja teisi ning teab, et inimesed, nende arvamused, hinnangud ja väärtused on erinevad;
- 2) väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;
- 3) väärtustab sõprust ja toetavaid peresuhteid armastuse ning vastastikuse toetuse allikana;
- 4) teab, milline on tervislik eluviis ning kuidas hoida füüsilist ja vaimset tervist, ning väärtustab neid;
- 5) mõistab oma õigust keelduda ennastkahjustavast tegevusest ning teab, kuidas ohuolukorras abi kutsuda;
- 6) teab, mis on perekond, kodu, kodukoht ja kodumaa, ning väärtustab neid;
- 7) teab Eesti riigi sümboleid ja naaberrikke;
- 8) kirjeldab, mis on lapse õigused ja kohustused, mõistab vastutust oma tegude eest ning plaanib oma aega ja igapäevaseid tegevusi;
- 9) oskab suhelda ning käituda teisi arvestades ja koos tööd tehes, sõnastab oma tundeid ning teab, et nende väljendamiseks on erinevaid viise;
- 10) teab põhilisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab, mis on õiglane ja ebaõiglane käitumine.

2.1.4. Õpitulemused ja õppesisu I kooliastmes

2.1.4.1. Inimene. 2.klass

Õpitulemused

Teemad	Õpitulemused
1. Mina	Õpilane : 1) kirjeldab oma välimust, huve ja tegevusi, mida talle meeldib teha; 2) teab, mille poolest sarnanevad ja eristuvad erinevad sugupooled; 3) nimetab, mille poolest ta sarnaneb teistega ja erineb teistest; 4) väärtustab iseennast ja teisi; 5) mõistab viisaka käitumise vajalikkust

2. Mina ja tervis	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolt kanda; 2) kirjeldab tervet ja haiget inimest; 3) teab, kas haigused on nakkuslikud või mitte; 4) teab, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige ning et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud; 5) mõistab ja kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus, liikumine ja sport; 6) demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid ja abi saamise võimalusi (nt haav, kukkumine, mesilase nõelamine, ninaverejooks, praht silmas, puugihammustus, põletus ja rästikuhammustus); 7) teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab kutsuda abi.
3. Mina ja minu pere	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kirjeldab, mille poolest perekonnad erinevad ja sarnanevad; 2) väärtustab üksteise abistamist ja arvestamist peres; 3) selgitab lähemaid sugulussuhteid; 4) teab oma kohustusi peres ning pereliikmete erinevaid rolle kodus ja tööl; 5) kirjeldab ja eristab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes; 6) jutustab oma pere traditsioonidest; 7) kirjeldab ohtlikke kohti ning olukordi kooliteel ja koduümbruses, oskab tänaval käituda ning valib ohutu tee sihtpunkti; 8) väärtustab toetavaid peresuhteid ja kodu
4. Mina ja kodumaa	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi; 2) oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti; 3) leiab Euroopa kaardilt Eesti ning Eesti kaardilt kodukoha; 4) tunneb rahvuslikku ja kodukoha sümboolikat; 5) nimetab oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku ning väärtustab kodumaad; 6) kirjeldab rahvakombeid; 7) teab Eestis elavate rahvuste tavasid ja kombeid ning austab neid
5. Mina: aeg ja asjad	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) eristab, mis on aja kulg ja seis; 2) oskab koostada oma päevakava, väärtustades aktiivset vaba aja veetmist; 3) väärtustab oma tegevusi, mis on positiivsete tunnete tekkimise allikaks; 4) selgitab asjade väärtust; 5) oskab eristada oma ja võõrast asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta; 6) väärtustab ausust asjade jagamisel

Inimene. 2. klass

Õppesisu

№	Sissejuhatav teema.	Tundide arv
1	Mina <ul style="list-style-type: none"> • Minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega • Iga inimese väärtus • Viisakas käitumine	5
2	Mina ja tervis <ul style="list-style-type: none"> • Tervis • Terve ja haige inimene • Tervise eest hoolitsemine. Ravimid • Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport • Abi saamise võimalused • Esmaabi	6
3	Mina ja minu pere <ul style="list-style-type: none"> • Kodu • Koduarmastus • Perekond. Erinevad pered • Vanavanemad ja teised sugulased • Pereliikmete tegevus ja rollid • Vanemate ja teiste inimeste töö • Kodused tööd • Abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne • Kodu traditsioonid • Koduümbrus • Naabrid ja naabruskond • Võõras ümbrus ja võõraga kaasaminek • Ohud kodus ja koduümbruses	13
4	Mina: aeg ja asjad <ul style="list-style-type: none"> • Aeg. Aja plaanimine • Oma tegevuse kavandamine • Täpsus, lubadused, vastutus ja ausus • Minu oma, tema oma, meie oma. Asja väärtus ja hind • Asjade väärtus teiste väärtuste seas	5
5	Mina ja kodumaa <ul style="list-style-type: none"> • Eesti – minu kodumaa • Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid • Kodukoht: küla, vald, linn, maakond • Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid • Rahvakalendri tähtpäevad. Erinevate rahvaste tavad ja kombed	6

	<ul style="list-style-type: none"> • Sallivus 	
--	--	--

2.1.4.2. Meie. 3. klass

Õpitulemused

Teemad	Õpitulemused
1. Mina	Õpilane : 1) teab ja väärtustab igäühe individuaalsust seoses väälimuse, huvide ja tugevusega, õigust olla erinev; 2) selgitab endasse positiivse suhtumise tähtsust; 3) nimetab enda õigusi ja kohustusi; 4) teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused
2. Mina ja tervis	Õpilane: 1) kirjeldab tervet ja haiget inimest; 2) kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolitseda; 3) kirjeldab seoseid tervise hoidmise viiside vahel: mitmekesine toitumine, uni ja puhkus ning liikumine; 4) teab, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige ning et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud; 5) eristab vaimset ja füüsilist tervist; 6) kirjeldab olukordi ja toob näiteid, kuidas keelduda või hoiduda tegevusest, mis ohustab tervist
3. Mina ja meie	Õpilane: 1) nimetab inimese eluks olulisi vajadusi ja võrdleb enda vajadusi teiste omadega; 2) kirjeldab omadusi, mis peavad olema heal sõbral, ning hindab ennast nende omaduste järgi; 3) väärtustab sõprust ja koostööd; 4) eristab enda head ja halba käitumist, kirjeldab oma käitumise tagajärgi ning annab neile hinnangu; 5) väärtustab leppimise, vabandust palumise ja vabandamise tähtsust inimsuhetes; 6) nimetab ja kirjeldab inimeste erinevaid tundeid ning toob näiteid olukordadest, kus need tekivad, ja leiab erinevaid viise nendega toimetulekuks; 7) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennastkahjustavast tegevusest; 8) mõistab, et kiusamine ja vägivald ei ole aktsepteeritud ja lubatud käitumine, ning teab abi saamise võimalusi kiusamise ja vägivalla korral; 9) kirjeldab oma sõnadega, mida tähendavad vastutustundlikkus ja südametunnistus; 10) väärtustab üksteise eest hoolitsemist ja üksteise abistamist; 11) kirjeldab oma tegevuse plaanimist nädalas, väärtustades vastutust; 12) nimetab üldtunnustatud käitumisreegleid ja põhjendab nende

	vajalikkust; 13) teab liiklusreegleid, mis tagavad tema turvalisuse ning kirjeldab, kuidas käituda liikluses turvaliselt; 14) eristab tööd ja mängu; 15) selgitab enda õppimise eesmärgid ning toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus paremini hakkama saada; 16) teab tegureid, mis soodustavad või takistavad õppimist.
4. Mina. Teave ja asjad	Õpilane: 1) kirjeldab eri meeltega tajutavaid teabeallikaid; 2) selgitab, kuidas võivad reklaamid mõjutada inimeste käitumist ja otsuseid ning mis on turvaline käitumine meediakeskkonnas; 3) teab, et raha eest saab osta asju ja teenuseid ning et raha teenitakse tööga; 4) selgitab, milleks kasutatakse raha ning mis on raha teenimine, hoidmine, kulutamine ja laenamine; 5) kirjeldab, mis vajadusi tuleb arvestada taskuraha kulutades ja säästes.

Meie. 3. Klass

Õppesisu

Nº	Sissejuhatav teema.	Tundide arv
1	Mina <ul style="list-style-type: none"> Mina. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus. Mina ja endasse suhtumine Lapse õigused ja kohustused 	5
2	Mina ja tervis <ul style="list-style-type: none"> Tervis. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Vaimne ja füüsiline tervis Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras Ravimid. Abi saamise võimalused. Esmaabi 	6
3	Mina ja meie <ul style="list-style-type: none"> Minu ja teiste vajadused Sõbrad ja sõpruse hoidmine Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandust palumine ja vabandamine Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine. Oskus panna end teise inimese olukorda Keeldumine kahjulikust tegevusest Hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Käitumise mõju ja tagajärjed Liiklusreeglid. Mäng ja töö Õppimine. Kohustetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus 	13

4	Mina: teave ja asjad <ul style="list-style-type: none"> • Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine • Reklaami mõju. Turvaline käituminemeediakeskkonnas • Raha. Raha teenimine, kulutamine ja laenamine. Oma kulutuste plaanimine. 	5
5	Mina ja kodumaa <ul style="list-style-type: none"> • Küla, vald, linn, maakond • Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid • Eesti Vabariigi kodukoha sümbolid • Erinevate rahvaste tavad ja kombed • Sallivus • Kordamine ja läbitud teemablokkide jooksul omandatud teadmiste ja oskuste kontrollimine 	6

2.1.5. Õppe- ja kasvatuseesmärgid II kooliastmes

6. klassi lõpetaja:

- 1) väärtustab enda ja teiste positiivseid iseloomujooni ja omadusi ning sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikana;
- 2) väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet ning kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus: üksteise aitamist, jagamist, hoolitsemist ja koostööd;
- 3) kirjeldab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske ja väärtustab tervislikku elu uimastiteta; demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest;
- 4) kirjeldab, millised kehalised ja emotsionaalsed muutused toimuvad murdeas; 5) kirjeldab enesehinnangu parandamise ning enesekontrolli tegemise võimalusi ja tähtsust igapäevaeluses, väärtustab inimeste erinevusi ning oskab teisi arvestada;
- 6) kirjeldab ja selgitab konfliktide võimalikke põhjusi ning oskab eristada tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahenduse viise; demonstreerib õpitu olukorras, kuidas aktiivselt kuulata ja kehtestavalt käituda;
- 7) väärtustab tervist ja tervislikku eluviisi ning arvestab tervisliku eluviisi komponente igapäevaeluses;
- 8) teab, kuidas toimida ohuolukorras, ning oskab õpitu olukorras abi kutsuda;
- 9) kirjeldab tegevusi, mis muudavad tema elukeskkonna turvaliseks ja tugevdavad tervist.

2.1.6. Inimeseõpetuse õpitulemused ja õppesisu II kooliastmes

2.1.6.1. Tervis 5. klass

Õpitulemused

Teemad	Õpitulemused
1. Tervis	Õpilane : 1) kirjeldab füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist ning selgitab tervise olemust nendest mõistetest lähtuvalt; 2) teab enda põhilisi tervisenäitajaid ning oskab mõõta ja hinnata kehakaalu, kehapikkust, kehatemperatuuri ning pulsisagedust; 3) nimetab tervist tugevdavaid ja tervist kahjustavaid tegevusi ning selgitab nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele; 4) kirjeldab üldisi stressi tunnuseid ja stressiga toimetuleku võimalusi.
2. Tervislik eluviis	Õpilane: 1) oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus; 2) kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ning väärtustab neid; 3) teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid; 4) oskab plaanida oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest; 5) väärtustab tervislikku eluviisi
3. Murdeiga ja kehalised muutused	Õpilane: 1) kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdeas toimuvaid muutusi seoses keha ning tunnetega; 2) aktseptib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda; 3) teab, et murdeiga on varieeruv ning igaühel on oma arengu tempo; 4) teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega.
4. Turvalisus ja riskikäitumine	Õpilane: 1) kirjeldab olukordi, kus saab ära hoida õnnetusjuhtu meid; 2) selgitab, miks on liikluseeskiri kohustuslik kõigile, ning kirjeldab, kuidas seda järgida; 3) teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada, ning oskab abi kutsuda; 4) mõistab meedia kaudu suhtlemisel ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest; 5) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi tubaka, alkoholi ning teiste uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetus, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlusoskus; 6) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele; 7) väärtustab turvalisust ja ohutut käitumist.
5. Haigused ja	Õpilane:

esmaabi	<p>1) oskab kirjeldada, kuidas hoida ära levinumaid nakkus- ja mittenakkushaigusi;</p> <p>2) teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas ennast kaitsta HIViga nakatumise eest;</p> <p>3) kirjeldab, kuidas hoida ära õnnetusjuhtumeid ning kuidas ennast ja teisi abistada õnnetusjuhtumite korral;</p> <p>4) teab, kuidas ohuolukorras turvalistelt käituda ja abi kutsuda, ning demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid (nt kõhuvalu, külmumine, luumurd, minestamine, nihestus, peapõrutus, palavik, päikesepiste jm);</p> <p>5) nimetab esmaabivahendeid ja kirjeldab, kuidas neid kasutada.</p>
6. Keskkond ja tervis	<p>Õpilane:</p> <p>1) kirjeldab tervislikku elukeskkonda, lähtudes oma kodukoha loodus- ja tehiskeskkonnast;</p> <p>2) toob näiteid tegurite kohta, mis mõjutavad elukeskkonna turvalisust ja tervislikkust;</p> <p>3) kirjeldab õpikeskkonna mõju õpilase õpitulemustele.</p>

Tervis. 5. klass

Õppesisu

Nr	Teemad	Tundide arv
1	<p>Sissejuhatav teema. Tervise olemus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis • Tervisenäitajad • Tervist mõjutavad tegurid • Hea ja halb stress. Keha reaktsioonid stressile. Pingete maandamise võimalused 	4
2	<p>Tervislik eluviis</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tervisliku eluviisi komponendid • Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted • Toitumist mõjutavad tegurid • Kehaline aktiivsus. Kehalise aktiivsuse vormid. Tervistava kehalise aktiivsuse põhimõtted • Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine. Uni 	5
3	<p>Murdeiga ja kehalised muutused</p> <ul style="list-style-type: none"> • Murdeiga inimese elukaases • Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeas • Kehaliste muutuste erinev tempo murdeas • Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine • Suguline küpsus ja soojätkamine 	6
4	<p>Turvalisus ja riskikäitumine</p> <ul style="list-style-type: none"> • Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues 	10

	<ul style="list-style-type: none"> Eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise alaseid valikud tehes iseenda vastustus. Vahendatud suhtlemine Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides. Valikud ja vastutus seoses uimastitega Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele 	
5	Haigused ja esmaabi <ul style="list-style-type: none"> Levinumad laste ja noorte haigused Nakkus- ja mittenakkushaigused Haigustest hoidumine HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS Esmaabi põhimõtted Esmaabi erinevates olukordades Käitumine õnnetusjuhtumi korral 	7
6	Keskkond ja tervis <ul style="list-style-type: none"> Tervislik elukeskkond Tervislik õpikeskkond Tervis heaolu tagajana 	3

Tervis 5. klass

Mõisted

Teemad	Mõisted
1. Tervis	füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis. Tervisenäitajad. Tervist mõjutavad tegurid, hea ja halb stress, keha reaktsioonid stressile, pingete maandamise võimalused.
2. Tervislik eluviis	tervislik toitumine, tervisliku toitumise põhimõtted, toitumist mõjutavad tegurid, kehaline aktiivsus, kehalise aktiivsuse vormid, tervistava kehalise aktiivsuse põhimõtted, päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine, uni.
3. Murdeiga ja kehalised muutused	kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeas, kehaliste muutuste erinev tempo murdeas, suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine, suguline küpsus ja soojätkamine.
4. Turvalisus ja riskikäitumine	turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues, eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise alaseid valikud tehes; iseenda vastustus, tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides, valikud ja vastutus seoses uimastitega, tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele.
5. Haigused ja esmaabi	nakkus- ja mittenakkushaigused, haigustest hoidumine, HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused, AIDS, esmaabi põhimõtted, käitumine õnnetusjuhtumi korral.
6. Keskkond ja tervis	nakkus- ja mittenakkushaigused, haigustest hoidumine, HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused, AIDS, esmaabi põhimõtted, käitumine õnnetusjuhtumi korral.

2.1.6.2. Suhtlemine 6. klass

Mina ja suhtlemine

Õpitulemused

Teemad	Õpitulemused
1. Suhtlemine.Mina ja suhtlemine	Õpilane : 1) analüüsib enda iseloomujooni ja -omadusi, väärtustades endas positiivset; 2) mõistab enesehinnangut mõjutavaid tegureid ja enesehinnangu kujunemist; 3) mõistab enesekontrolli olemust ning demonstreerib õpituatsioonis oma käitumise kontrolli.
2. Suhtlemine teistega	Õpilane: 1) teab suhtlemise olemust ning väärtustab tõhusate suhtlusoskuste vajalikkust; 2) kirjeldab erinevaid mitteverbaalseid suhtlusvahendeid ning nende mõju verbaalsele suhtlemisele; 3) demonstreerib õpituatsioonis aktiivse kuulamise ja tõhusa suhtlemise võtteid; 4) mõistab eneseavamise mõju suhtlemisele ning demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada; 5) teadvustab eelarvamuste mõju suhtlemisele ja toob näiteid eelarvamuste mõju kohta igapäevasuhtluses; 6) eristab ning kirjeldab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumiste mõju suhetele; 7) teab, et ei ütlemine on oma õiguste eest seismine ning demonstreerib õpituatsioonis kehtestava käitumise võtteid.
3. Suhted teistega	Õpilane: 1) kirjeldab tõhusate sotsiaalsete oskuste (üksteise aitamise, jagamise, koostöö ja hoolitsemise) toimimist igapäevaelus; 2) oskab abi pakkuda ning teistelt abi vastu võtta; 3) väärtustab hoolivust, sallivust, koostööd ja üksteise abistamist; 4) demonstreerib õpituatsioonis oskust näha olukorda teise isiku vaatenurgast ning väärtustab empaatilist suhtlemist; 5) väärtustab sõprust kui vastastikuse usalduse ja toetuse allikat; 6) kirjeldab kaaslaste mõju ja survet otsustele, mõistab otsuste tagajärgi; 7) mõistab isiku iseärasusi, teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi; 8) nimetab ning väärtustab enda ja teiste positiivseid omadusi ning teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi.
4. Otsustamine, konfliktid ning probleemilahendus	Õpilane: 1) teab probleemide erinevaid lahendusviise ja oskab neid õpituatsioonis kasutada;

	<p>2) kirjeldab erinevate lahendusviiside puudusi ja eeliseid ning mõistab nende tagajärgi;</p> <p>3) selgitab ja kirjeldab eri situatsioonidesse sobiva parima käitumisviisi valikut;</p> <p>4) selgitab konflikti häid ja halbu külgi ning aktsepteerib konflikte kui osa elust;</p> <p>5) teab konfliktide lahendamise tõhusaid viise ja demonstreerib neid õpisisituatsioonis.</p>
5. Positiivne mõtlemine	<p>Õpilane:</p> <p>1) nimetab ja väärtustab enda ning teiste positiivseid omadusi;</p> <p>2) väärtustab positiivset mõtlemist.</p>

Mina ja suhtlemine 6. klass

Õppesisu

Nr	Teemad	<u>Tundide arv</u>
1	<p>Sissejuhatav teema. Mina ja suhtlemine.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Enesesse uskumine • Enesehinnang • Eneseanalüüs • Enesekontroll • Oma väärtuste selgitamine 	5
2	<p>Suhtlemine teistega</p> <ul style="list-style-type: none"> • Minu ja teiste vajadused • Vajaduste hierarhia • Suhtlemise komponendid • Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine • Aktiivne kuulamine • Tunnete väljendamine • Eneseavamine • Eelarvamused • Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine • „Ei“ ütlemine seoses ennast ja teisi kahjustava käitumisega 	10
3	<p>Suhted teistega</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine • Sallivus enda ja teiste vastu • Hoolivus • Sõprussuhted. Usaldus suhetes. Empaatia. Vastutus suhetes • Kaaslaste mõju ja surve • Erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine • Isikute iseärasused. Soolised erinevused • Erivajadustega inimesed • Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine 	9
4	Otsustamine ja konfliktid ning probleemilahendus	8

	<ul style="list-style-type: none"> • Otsustamine ja probleemide lahendamine • Erinevate käitumisviiside leidmine probleeme lahendades • Tagajärgede arvestamine probleemilahenduses • Vastutus otsustamisel • Konfliktide olemus ja põhjused. • Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed. 	
5	Positiivne mõtlemine <ul style="list-style-type: none"> • Positiivne mõtlemine • Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine 	3

Mina ja suhtlemine 6. klass

Mõisted

Jaotus	Mõisted
1. Mina ja suhtlemine	enesehinnang, eneseanalüüs, enesekontroll, oma väärtuste selgitamine
2. Suhtlemine teistega	suhtlemise komponendid, verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine, aktiivne kuulamine, tunnete väljendamine, eneseavamine, eelarvamused, kehtestav agressiivne ja alistuv käitumine
3. Suhted teistega	üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine, sallivus, hoolivus, sõprussuhted, usaldus suhtes, empaatia, vastutus, erivajadustega inimesed.
4. Otsustamine, konfliktid ning probleemilahendus	konflikt, tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamisteed, konstruktiivne, destrukttiivne
5. Positiivne mõtlemine	otsustamine, probleemide lahendamine, vastutus.

2. 1. 7. Õppe- ja kasvatusesmärgid III kooliastmes

9. klassi lõpetaja:

- 1) teab nimetada ja demonstreerib õpisisituatsioonis mõningaid enesekasvatuse viise;
- 2) teab, mis on tervislik eluviis, oskab igapäevaelus teha tervislikke valikuid ja analüüsida enda vastutust valikutes, sh tulevast haridusteed ja tööelu kavandades;
- 3) teab tervisliku toitumise ja kehalise aktiivsuse põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise tähtsust igapäevaelus;
- 4) teab, mis arengumuutused toimuvad murdeas, ja mõistab murdeea eripära teiste eluperioodide seas;
- 5) mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles; väärtustab seksuaalõigusi;
- 6) analüüsib riskikäitumist mõjutavaid tegureid ja mõju inimese tervisele ning demonstreerib õpisisituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi riskikäitumisega seotud olukordades;
- 7) kirjeldab rühma mõju inimese käitumisele ning demonstreerib õpisisituatsioonis oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi;
- 8) teab kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhetes, mõistab nende vajalikkust rühmas ning väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;

- 9) teab ning oskab otsida olulisi infoallikaid tervise teabe ja -abi saamiseks ning demonstreerib õpituatsioonis esmaabi põhilisi võtteid ja kirjeldab tõhusat käitumist ohuolukordades;
- 10) teab, kuidas luua ja säilitada toetavaid ning lähedasi suhteid; väärtustab sõprust ja armastust vastastikuse toetuse allikana;
- 11) teab inimest abistavate elukutsete töö sisu ja eeldatavaid võimeid, isiksuseomadusi jms ning analüüsib enda sobivust selleks tööks.

2.1.8. Inimene. Inimeseõpetuse õpitulemused ja õppesisu III kooliastmes

2.1.8.1. Inimene. 7. klass

Õpitulemused

Teemad	Õpitulemused
1. Inimene. Inimese elukaar ja murdeea koht selles	<p>Õpilane :</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapseeast täiskasvanuikka; 2) kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid; 3) toob näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab enda vastutust oma eluteed kujundades; 4) kirjeldab põhilisi enesekasvatuse võtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja -karistust ning enesesisendust.
2. Inimese mina	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; 2) kirjeldab positiivse endassesuhtumise kujundamise ja säilitamise võimalusi; 3) kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määramiseks; 4) väärtustab enesekasvatust ning toob näiteid enesekasvatuse võtteid kohtade kohta; 5) kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi; 6) demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid konfliktide lahendamise viise.
3. Inimene ja rühm	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) iseloomustab erinevaid rühmi ja toob näiteid enda kuuluvuse kohta erinevatesse rühmadesse; 2) võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades; 3) mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ning korraldamisel; 4) kirjeldab rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi; 5) demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega; 6) selgitab sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhtes.

4. Turvalisus ja riskikäitumine	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukordades: kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, ohuolukordade ärahoidmine, ei ütlemine, kehtestav käitumine, abi andmine ja abi kutsumine; 2) demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivald korral; 3) eristab legaalseid ja illegaalseid uimasteid ning tähtsustab seaduste rolli laste tervise kaitsel; 4) kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju tervisele
5. Inimese mina ja murdeea muutused	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kirjeldab põhimuresid küpsemisperioodil ning nendega toimetuleku võimalusi; 2) selgitab, milles seisneb suguküpsus; 3) kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivateks suhtluskaaslasteks; 4) selgitab soorolli olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist; 5) kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ja armumist; 6) kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhtes; 7) selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid.

Inimene. 7. klass

Õppesisu

Nr	Teemad	Tundide arv
1	Inimese elukaar ja murdeea koht selles <ul style="list-style-type: none"> • Areng ja kasvamine • Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid • Inimese elukaar • Murde- ja noorukiea koht elukaares • Inimene oma elutee kujundajana • Enesekasvatuse alused ja võimalused • Vastutus seoses valikutega 	5
2	Inimese mina <ul style="list-style-type: none"> • Minapilt ja enesehinnang • Huvide, võimete ja väärtuste määramine • Konfliktide vältimine ja lahendamine 	6
3	Inimene ja rühm <ul style="list-style-type: none"> • Erinevad rühmad ja rollid • Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus • Reeglid ja normid rühmas • Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid • Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. • Hoolivus rühmas. 	7

	<ul style="list-style-type: none"> • Rühma surve ja toimetulek sellega. • Sõltumatus, selle olemus. • Autoriteet 	
4	Turvalisus ja riskikäitumine <ul style="list-style-type: none"> • Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus. • Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega. • Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. • Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju. 	7
5	Inimese mina ja murdeea muutused Varane ja hiline küpsemine – igapäev oma tempo <ul style="list-style-type: none"> • Muutunud välimus • Nooruki põhimured küpsemisperioodil • Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus • Soorollid ja soostereotüübid • Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine • Lähedus ja seksuaalhuvi • Vastutus seksuaalsuhetes ja turvaline seksuaalkäitumine 	10

Inimene. 7. klass

Mõisted

Jaotus	Mõisted
1. Inimese elukaar ja murdeea koht selles	areng ja kasvamine, arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid, inimese elukaar.
2. Inimese mina	minapilt ja enesehinnang, eneseanalüüs, konfliktide vältimine ja lahendamine.
3. Inimene ja rühm	rühmad ja rollid, rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus, reeglid ja normid rühmas, sõltumatus, autoriteet.
4. Turvalisus ja riskikäitumine	enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, legaalsed ja illegaalsed uimastid.
5. Inimese mina ja murdeea muutused	suguküpsus, naiselikkus ja mehelikkus, soorollid ja soostereotüübid. lähedus suhetes, sõprus, armumine, käimine, lähedus ja seksuaalhuvi.

2.1.8.2 Tervis. 8. klass

Õpitulemused

Jaotus	Õpitulemused:
<p>1. Tervis</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kirjeldab füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise vastastikust mõju ning seost; 2) kirjeldab olulisi tervisenäitajaid rahvastiku tervise seisukohalt; 3) analüüsib tegureid, mis võivad mõjutada otsuseid tervise kohta, ning demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid viise otsuste langetamisel tervisega seonduvate valikute puhul individuaalselt ja koostöös teistega; 4) analüüsib ja hindab erinevate tervise infoallikate ning teenuste kasutamise võimalusi ja usaldusväärsust; 5) analüüsib enda tervise seisundit ning teab, mis tegurid ja toimetulekumehhanismid aitavad säilitada inimese vaimset heaolu; 6) analüüsib inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele; 7) analüüsib oma igapäevatoitude vastavust tervisliku toidu põhimõtetele; 8) selgitab kehalise aktiivsuse mõju inimese füüsilisele, vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele; 9) oskab planeerida eri tüüpi kehalist aktiivsust oma igapäevaellu ning väärtustab kehalist aktiivsust eluviisi osana; 10) selgitab stressi olemust, põhjuseid ja tunnuseid; 11) kirjeldab stressiga toimetuleku viise ja eristab tõhusaid toimetulekuviseid mittetõhusatest; 12) kirjeldab kriisi olemust ja seda, kuidas käituda kriisiolukorras; teab abi ja toetuse võimalusi.
<p>2. Suhted ja seksuaalsus</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kirjeldab viise, kuidas luua ning säilitada mõistvaid, toetavaid ja lähedasi suhteid sotsiaalse tervise kontekstis; 2) demonstreerib õpituatsioonis oskusi, mis aitavad kaasa suhete loomisele ja säilitamisele: üksteise aitamine, jagamine, koostöö, teineteise eest hoolitsemine; 3) väärtustab tundeid ja armastust suhetes; 4) selgitab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning tunnete osa selles arengus; 5) kirjeldab tunnete ja läheduse jagamise viise; 6) selgitab, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhetes; 7) selgitab soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele; 8) kirjeldab, millised on tõhusad rasestumisvastased meetodid noortele ja millised käitumisviisid aitavad ära hoida nakatumist seksuaalsel teel levivatesse haigustesse; 9) kirjeldab seksuaalsel teel levivate haiguste ärahoidmise võimalusi; 10) teab, mis on HIV ja AIDS ning HIVi nakatumise teid ja võimalusi nakatumise vältimiseks; 11) eristab HIVi ja AIDSi müüte tegelikkusest;

	12) väärtustab vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes ja kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi; 13) nimetab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise küsimustes.
3. Turvalisus ja riskikäitumine	Õpilane: 1) kirjeldab levinumate riskikäitumiste tagajärgi, mõju inimese tervisele ja toimetulekule; 2) kirjeldab ja selgitab levinumate riskikäitumiste ärahoidmise ja neisse sekkumise võimalusi indiviidi ja rühma tasandil, lähtudes igapäevaelust, ning teadvustab ennetamise ja sekkumise võimalusi ühiskonna tasandil; 3) kirjeldab, mis on vaimne ja füüsiline uimastisõltuvus ning kuidas see kujuneb; 4) kirjeldab ja demonstreerib õpituatsioonis, kuidas käituda uimastitega seotud olukordades; 5) teab, kuidas käituda turvaliselt ohuolukorras ning kutsuda abi allergia, astma, diabeedi, elektrišoki, epilepsia, lämbumise, mürgituse, palaviku ja valu korral; 6) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid kuumakahjustuse, teadvuse kaotuse, südameseiskumise ja uppumise korral.
4. Inimene, valikud ja õnn	Õpilane: 1) analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus; 2) mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu.

Tervis. 8. klass

Õppesisu

Nr	Teemad	Tundide arv
1	Tervis <ul style="list-style-type: none"> • Tervis kui heaoluseisund • Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis • Terviseaspektide omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad • Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus • Tegurid, mis mõjutavad tervisega seotud valikuid • Tervisealased infoallikad ja teenused • Tervise infoallikate usaldusvärsus • Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik • Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid • Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad 	12

	<ul style="list-style-type: none"> • Stress. Stressorid. Stressi kujunemine. Stressiga toimetulek • Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine 	
2	Suhted ja seksuaalsus <ul style="list-style-type: none"> • Sotsiaalne tervis ja suhted • Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine • Armastus • Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine, seksuaalne areng • Seksuaalne orientatsioon • Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele • Seksuaalvahekord • Turvaline seksuaalkäitumine • Rasestumisvastased meetodid • Seksuaalõigused • Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS • Abi ja nõu saamise võimalused 	11
3	Turvalisus ja riskikäitumine <ul style="list-style-type: none"> • Levinumad riskikäitumise liigid • Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule • Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul • Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile • Uimastitega seonduvad vääruskumused • Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. • Sõltuvuse kujunemine • Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades 	9
4	Inimene, valikud ja õnn <ul style="list-style-type: none"> • Huvide ja võimete mitmekesisus ning valikud • Edukus, väärtushinnangud ja prioriteedid elus • Mina ja teised kui väärtus • Õnn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena 	3

Tervis. 8. klass.

Mõisted

Jaotus	Mõisted
1. Tervis	füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis, tervislik eluviis, vaimne heaolu, stress, kriis.
2. Suhted ja	suhete väärtustamine, armastus, seksuaalsuse olemus: lähisuhted,

seksuaalsus	seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine, seksuaalne areng, seksuaalne orientatsioon, seksuaalvahekord, turvaline seksuaalkäitumine, rasestumisvastased meetodid, HIV ja AIDS.
3. Turvalisus ja riskikäitumine	riskikäitumine, uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile, sõltuvus, esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.
4. Inimene, valikud ja õnn	huvid, edukus, väärtushinnangud, õnn

2.2. Ajalugu

2.2.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli ajalooõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

- 1) tunneb huvi mineviku vastu;
- 2) tunneb oma kodukoha ajalugu, Eesti ajalugu, Euroopa ning maailma ajalugu ajastut kõige enam iseloomustavate sündmuste ja isikute kaudu;
- 3) väärtustab kultuurilist mitmekesisust ja oma rolli kultuuripärandi säilitajana ning määratleb end oma rahva liikmena;
- 4) leiab, üldistab, tõlgendab, kasutab ja hindab kriitiliselt ajalooteavet ning allikate usaldusväärsust;
- 5) kasutab ajaloo põhimõisteid õiges kontekstis, eristab ajaloofakti tõlgendusest ning arvamusest, näeb ja sõnastab probleeme ning esitab neist lähtudes küsimusi ja pakub lahendusteid;
- 6) mõistab ühiskonna mitmekesisust, kujundab ning põhjendab oma arvamust, analüüsib ja hindab oma tegevust ning näeb ja korrigeerib oma eksimusi;
- 7) tunneb ja kasutab erinevaid õpivõtteid, tekstiliike ja teabeallikaid, väljendab oma teadmisi ning oskusi suuliselt ja kirjalikult ning kasutab õppetegevuses IKT vahendeid.

2.2.2. Õppeaine kirjeldus.

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooa. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloo, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust ning paljusid Eesti ajaloo probleeme.

Ajaloo mõistmiseks aitavad kaasa ekskursioonid, õpereisid, ajaloo- ja ilukirjandus, teatr ja kino, meedia, internet, erinevad inimesed ja kohad. Kõike selle käsitledes koos koolis õpivatega, kujunebki ajaloo mõistmine. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamine;
- 3) küsimuste esitamine ajaloo kohta ning neile vastamine;
- 4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitiline mõtlemine, arutlusoskus, järelduste tegemine ja seoste loomine ning oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine;
- 5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- 6) allikaanalüüs ja töö ajalookaardiga, info leidmine erinevatest teabeallikatest, selle kasutamine ja hindamine, suuline ja kirjalik eneseväljendus ning IKT vahendite kasutamine.

Ajalooõpetuses on tähtis kasutada erinevaid õppemeetodeid, mis sunnib õpilasi aktiivselt osaleda tunnis, arendada oma oskusi, teha järeldusi, avaldada oma arvamust mõne ajaloo sündmuse või nähtuse kohta.

Ajalooõpetuse analüüsides, rikastuvad väärtushinnangud, kujuneb ruhvuslik ja kultuuriline eneseteadvus, sallivus ja positiivne suhtumine demokraatiasse; areneb ajalooline teadvus ja rikastub ajalooline eneseteadvus.

2.2.2.1. Ajaloo õpetamise eripära.

Õppeplaani eripära

	5 kl.	6 kl.	7 kl.	8 kl.	9 kl.
emakeel	1	2	2	2	2
bilingvaalne			2	2	2

Õpilased, kellel on eesti keele õpimisega raskused, õpivad õppeainet emakeeles.

7.klassis toimub ajaloo õpetamine nii eesti kui ka vene keeles, rühmadeks jagamine:

- 1) kakskeelne õpetamine (eesti ja vene keeles)
- 2) emakeele rühmad

8.klassis toimub ajaloo õpetamine nii eesti kui ka vene keeles, rühmadeks jagamine:

- 1) kakskeelne õpetamine (eesti ja vene keeles)
- 2) emakeele rühmad

9.klassis toimub ajaloo õpetamine nii eesti kui ka vene keeles; rühmadeks jagamine:

- 1) kakskeelne õpetamine (eesti ja vene keeles)
- 2) emakeele rühmad

Diferentseerimine

Õpetamises kasutatakse diferentseeritud ülesandeid, mille sisu ja raskusaste soodustavad õpilaste individuaalset taseme kasvu ja suurendavad õpimotivatsiooni.

Töö HEV- lastega

1) Õpilastele, kellel on õppimisega raskusi, tagatakse individuaalne õpiabi. Nende jaoks koostatakse individuaalne õpiplaan, mille kinnitab kooli administratsioon. Teadmisi hinnatakse lihtsate suuliste või kirjalike tööde eest. Tunnis kasutatakse rohkem tööd teksti ja töölehtedega.

2) Andekaid õpilasi toetatakse olümpiaadide, konkursside ja viktoriinide ettevalmistamisel. Korraldatakse ringtöid, konsultatsioone ja lisäülesandeid. Tunni ettevalmistamiseks saavad õpilased diferentseeritud ülesandeid oma võimete realiseerimiseks (esitlused, info otsimine, teema uurimine, ettekanne). Õpilased osalevad linna-, piirkonna- ja riiklikel üritustel ning projektides („Ajaloolised lugemised“ – Narva muuseumis, orienteerumises „Meie Narva“ jne).

Õppeaine õpetamise süsteem

a) LAK – metoodika.

7. ja 8. klassis kasutatakse ajaloo õpetamisel LAK-metoodikat. Tundide eesmärgiks on saada uusi teadmisi õppeaines, tuginedes keele eelteadmistele, samuti laiendada keeleteadmisi aines ja arendada õpilaste õpioskusi. Uute temade läbimisel, seostatakse uus ja vana materjal. Uue materjali lahtimõtestamiseks käsitletakse ajaloolisi sündmusi paralleelselt tänapäeva maailmaga.

Keel on teadmiste saamise viis, seetõttu kasutatakse tunnis neid sõnu ja väljendeid, mis ei takista aine mõistmist. Õpetaja peab tunnis kasutama ülesandeid, mis on õpilastele arusaadavad ja vastavad keeletasemele A2-B1. Uusi mõisteid tõlgitakse vene keelde või seletatakse eesti keeles, kasutades selleks lihtsaid sõnu ja väljendeid. Tunnis kasutatakse erinevaid ülesandeid (nt loovtöö) ja tööviise (individuaal- või rühmatöö, paaritöö jne). See teeb õppetöö mitmekesisemaks.

b) Funktsionaalne lugemine

Ajalootundides kasutatakse funktsionaalse lugemise meetodeid, mis õpetavad õpilasi töötama tekstiga, õppima uut materjali ja teostama teadmiste kontrolli ja hindamist. Võimalikud ülesanded tekstiga:

- Küsimustele vastamine teksti järgi.
- Teksti kava koostamine.
- Teksti kohta küsimuste koostamine.
Lünkteksti täitmine.
- Sündmuste järjestamine.
- Ühendamine (nimed, aastad, mõisted).
- Õige/vale väite leidmine.
- Vigade parandamine tekstis.
- Ajaloolise isiku iseloomustamine.
- Tabeli täitmine.
- Ristsõna koostamine (nimed, mõisted).

c) Hindamine

Õppeaine tulemuste hindamisel võetakse arvesse õppekava üldosa ja kooli hindamisjuhendit.

Hinnatakse teadmisi, mida õpilane oskab kasutada, lähtudes riiklikus õpekavas kirjutatud eesmärkidele ja tulemustele. Kirjalikes töödes hinnatakse töö sisu, kirjavead parandatakse, kuid ei hinnata. Hindamismeetodite valikul lähtutakse õpilaste east ja individuaalsetest iseärasustest. Õpilased saavad eelnevalt infot teemadest, kontrolltöödest ja hindamiskriteeriumidest. Õpilasi hinnatakse nii suuliselt kui ka hindeliselt.

Kujundavat hindamist kasutatakse tundides õppeaine vastu huvi ülalhoidmiseks ja õpilaste edu saavutamiseks. Võimalikud kujundava hindamise variandid:

- Seletused ja kommentaarid hinnete panemisel
- Õppimist soodustavad märkused ja ettepanekud e-koolis
- Ettevalmistav töö kontrolltöö eel
- Plaanide ja märkmete kasutamine vastamisel
- Ühe vihiku kasutamine kõikide tööde täitmiseks (portfoolio)
- Enesehindamine
- Retsenseerimine

c) **Uurimis-, praktilised ja loovtööd**

Teema ja töövormi valimisel rõhutatakse koduloo materjali kasutamist ja linna eripära (vana ajalugu, loss, kindlus, EL piir).

Praktilise töö käigus kasutatakse võimalust vabatahtlikuna korraldada ekskursiooni mööda Vana Narvat või mööda linna tänavat; koguda, uurida ja valmistada ühe Narva muuseumi väljapaneku maketi (teema „Ühe väljapaneku ajalugu“); koguda materjali ja esineda oma esitlusega läbivate teemade nädala raames (teemad „Austatud linna kodanikud“, „EV iseseisvumise tegelased“, „Holokaust – inimeste mälu“).

e) **Kodutöö süsteem**

eeldab, et õppekoormus (sealhulgas kodutöö) oleks mõõdukas, jaotuks õppeaastas võrdselt ning jätkaks õpilastele piisavalt aega puhkamiseks ja huvidega tegelemiseks.

E-koolis kasutatakse täpseid selgitusi edukaks kodutöö ettevalmistamiseks:

- Jutuplaan suuliseks vastuseks,
- Mõistete loetelu,
- Konkreetsed küsimused,
- skeemid,
- tabelid,
- internetilingid (www/internetUrok.ru, www.istoric.com)

Tunniväline tegevus

Riikliku õppekava realiseerimise raames toetatakse ajalooteadmiste laiendamiseks mõeldud kodulooõpet (erinevad ekskursioonid). Vaata lisa 1.

Traditsioonilised nädalad, mis on pühendatud kodanikupäevale, iseseisvuspäevale, holokausti mälestusele, Euroopa päevale (esitlused, viktoriinid, riiklike asutuste tegelastega kohtumine, tuntud linna ja riigi isikutega kohtumine, asutuste külastamine, eesmärgiga tutvuda nende tööga ja pöördumisvõimalustega).

Läbivate teemade nädal (erinevad võimalused kasutada koduloo materjali)

- vabatahtlik töö (ekskursiooni „Vana Narva“ ettevalmistus ja läbiviimine)
- linna kirikute ja templite külastamine, eesmärgiga tutvuda kultuuri ausambaga ja usutolerantsuse kasvatamisega
- muuseumide külastamine (pakutud teemadel)

2.2.3. Õppe- ja kasvatuseesmärgid II kooliastmes.

6. klassi lõpetaja:

1. kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid õpitud sõnu, lühendeid ja fraase: *aeg, eelajalooline aeg, vana aeg, sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia numbrid, rooma numbrid*;
2. tunneb mõningaid iseloomulikke sündmusi kodukoha ja Eesti ajaloost ning seostab neid omavahel;
3. teab mõnda ajaloolist asunit, selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
4. hindab materiaalsel keskkonda kui ajaloosündmuste peamist kandjat;
5. toob näiteid muinasaja ja vanaaja kohta;
6. mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning esitab näiteid erinevate kultuurivaldkondade kohta;
7. mõistab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed, ning loob lihtsamaid seoseid mõne sündmuse näitel;
8. teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, töötab lihtsamate allikatega ja hindab neid kriitiliselt;
9. väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava, lühijuttu ja kirjeldust ning kasutab ajalookaarti.

2.2.4. Õpitulemused ja õppesisu II kooliastmes

2.2.4.1. Ajaloo algõpetus. 5 klass

Õppeaine sisu.

№.	Teemad.	Tundide arv
1	Ajaarvamine <ul style="list-style-type: none"> • Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid. • Muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu.	2
2	Ajalooallikad <ul style="list-style-type: none"> • Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv. • Ajalugu ja ajalooallikad. Arheoloogia. Muuseum ja arhiiv.	2
3	Muinasaeg. Eluolu.	1
4	Ajaloo sündmused, ajaloolised isikud ja eluolu <ul style="list-style-type: none"> • Vana-Egiptus. Riigimees Imhotep. • Vana-Kreeka. Kirjanik Aristophanes. • Vana-Rooma. Pealik Caesar. • Vana-Rooma. Pealik Caesar. • Pompei eluolu. Preestrinna Eumachia. • Ristiusu teke. Jeesus Kristus.	30

	<ul style="list-style-type: none"> • Büstantsi keisririik. Keisrinna Theodora. • Islami teke. Prohvet Muhamed. • Frangi riik. Rüütek Roland. • Vana-Vene riik. Suurvürst Jaroslav Tark. • K/töö « Vana-Vene riik. Suurvürst Jaroslav Tark.» • Ristisõjad. Sultan Saladin. • Eestlaste Muistne vabadusvõitlus. Kroonik Henrik Liivimaa. • Sajaaastane sõda. Prantsuse rahvuskangelane Jeanna d'Ark. • Kaubandus ja linn. Kaupmees Hans Bauer. • Suured maadeavastused. Meremees Hristofor Kolumb. • K/töö « Suured maadeavastused. Meremees Hristofor Kolumb». • Kristliku kiriku lõhe. Martin Luther. • Venemaa tugevnemine. Keiser Peeter esimene. • Prantsuse Revolutsioon. Kuninganna Marie Antoinette. • Prantsuse vallutused. Keiser Napoleon. • USA. President Abraham Lincoln. • Eesti Ärkamisaaeg. Luuletaja Lydia Koidula. • Vene Impeeriumide lagunemine. Imperaator Nikolai II. • Eesti Vabariigi loomine. President Konstantin Päts. • K/too « Eesti Vabariigi loomine. President Konstantin Päts». • Teine Maailma sõda. Diktaator Hitler. • Nõukogude Liidus kommunism. Diktaator Stalinn. • Nõukogude eluolu Eestis. Sportlane Heino Lipp. • Eesti Taasiseseisvumine. President Lennart Meri. 	
Kokku		35

Õpitulemused «Ajalo algõpetus». 5 klass.

Jaotus	Õpitulemused
1. Ajaarvamine	Õpilane: 1. kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid õpitud sõnu, lühendeid

	ja fraase; 2. töötab lihtsate allikatega; 3. kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid ajaloo mõisted.
2. Ajaloo allikad	Õpilane: 1. kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid õpitud sõnu, lühendeid ja fraase; 2. teab, et info mineviku kohta saab leida ajaloo allikatest; 3. töötab lihtsate allikatega; 4. kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid ajaloo mõisted.
3. Muinasaeg. Eluolu	Õpilane: 1. kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid õpitud sõnu, lühendeid ja fraase; 2. kirjeldab mõned mineviku sündmused ja inimeste eluolu; 3. töötab lihtsate allikatega; 4. kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid ajaloo mõisted.
4. Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu	Õpilane: 1. kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid õpitud sõnu, lühendeid ja fraase; 2. kirjeldab mõned mineviku sündmused ja inimeste eluolu; 3. leiab lihtsad seosed õpitud materjali järgi; 4. väljendab oma teadmised suuliselt ja kirjalikult, koostada plaani ja lühikest juttu; 5. kasutab ajalookaarti.

Mõisted. «Ajaloo algõpetus». 5 klass.

Jaotus	Mõisted
1. Ajaarvamine	Aeg, muinasaeg, vanaaeg, sajand, aastatuhat, eKr, pKe, arabia numbrid, rooma numbrid;
2. Ajaloo allikad	Kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas;
3. Muinasaeg.	neandertallane
4. Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu	Vaarao, püramiid, tempel, jumalad, preester. Linn-riik, demokraatia, ori, komöödia, tragöödia. Vabariik, ääremaa, Piibel, Evangeelium, jünger, kristlased. Koodeks, mosaiik, tseremoonia, Islam, moslemid, Koraan. Rüütel, rüütliturniir, raudsärk, loss. Suurvürst, varjaag. Ristisõjad. Kroonika, Liivimaa. Kroonimine. Meister, giild. Koloonia. Lüteriusk. Keiser, bojaar. Revolutsioon, terror. Diktaator. President, osariik. Pseudonüüm. Esimene Maailma sõda, kommunistlik ühiskond. Vabadussõda, okupatsioon. Sõjalised kuriteod, natsism, fašism. Kolhoos, isikukult. Nõukogude Eesti, «metsvennad», deportatsioon. Balti kett, Laulav Revolutsioon, taasiseseisvumine.

	<ol style="list-style-type: none"> 1. kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid; 2. näitab kaardil ning põhjendab, miks ja mis piirkondades sai alguse põlluharimine; 3. teab, mis muudatusi ühiskonnaelus tõi kaasa metallide kasutusele võtmine; 4. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid; 5. teab ning näitab kaardil Eesti ja kodukoha esimesi inimasustusalasid, Pulli, Kunda
2. Vana Idamaad	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid, ning näitab kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat; 2. kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse, Mesopotaamia riigi näitel; 3. tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi: meditsiin, matemaatika, astronoomia, kirjandus, kujutav kunst, Egiptuse püramiidid ja Babüloni rippaiad; teab, et esimesed kirjasüsteemid olid kiilkiri ja hieroglüüfkiri; 4. teab, et Iisraelis tekkis monoteistlik usk, selgitab, mis on Vana Testament; 5. seletab mõisteid ja kasutab neid kontekstis; 6. teab, kes olid Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon, <i>Hammurapi</i>, <i>Mooses ja David</i>; iseloomustab nende tegevust.
3. Vana Kreeka	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. näitab kaardil Kreetat, Kreekat, Balkani poolsaart, Ateenat ja Spartat; ja kirjeldab riigi laienemine Hellinismi perioodil; 2. teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist; 3. võrdleb Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust Ateena ja Sparta näitel; 4. kirjeldab Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu iseloomulikke jooni järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst, sport; 5. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid; 6. teab, kes olid Zeus, Herakles, Homeros, Herodot, Perikles, Aleksandr Suur, ja iseloomustab nende tegevust.
4. Vana Rooma	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. näitab kaardil Apenniini poolsaart, Vahemerd, Kartaagot, Roomat, Konstantinoopolit, IdaRoomat ja Lääne-Roomat; 2. teab Rooma riigi tekkelugu ning oskab tingmärkidest juhindudes näidata kaardil Rooma riigi territooriumi ja selle laienemist; 3. iseloomustab eluolu ja kultuuri Rooma riigis; 4. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid; 5. teab, kes olid Romul, Hannibal, Caesar, Augustus ja Jeesus Kristus, ja iseloomustab nende tegevust.

Mõisted. «Muinasaeg ja vanaaeg». 6 klass.

Jaotus	Mõisted
1. Muinasaeg.	Kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, varanduslik ebavõrdsus, sugukond, hõim.
2. Vanad Idamaad	Tsivilisatsioon, linn-riik, vaarao, muumia, sfinks, tempel, püramiid, preester.

3. Vana Kreeka	Poliis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türaan, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, eepos, olümpiamängud, teatr, tragöödia, komöödia, skulptuur, Trooja sõda, hellenid, tähestik.
4. Vana Rooma	Vabariik, foorum, kapitolium, Colosseum, patriits, plebei, konsul, senat, rahvatribuun, orjandus, amfiteater, gladiaator, leegion, kodusõda, kristlus, piibel, provints, Ida-Rooma, Lääne-Rooma, Kartaago, Konstantinoopol, ladina keel.

2.2.5. Õppe- ja kasvatusesmärgid III kooliastmes.

9. klassi lõpetaja:

- 1) kirjeldab ajaloo põhietappe näidete kaudu;
- 2) mõistab eri ajastute kultuuripanust ning iseloomustab tähtsamaid ajaloosündmusi, isikuid ja kultuurinähtusi;
- 3) võrdleb ajaloosündmusi ja -nähtusi, leiab sarnasusi ja erinevusi, toob esile põhjusi ja tagajärgi, arutleb märksõnade/küsimuste toel, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda nii suuliselt kui ka kirjalikult;
- 4) teab Eesti ühiskonna arengujärke ja tähtsamaid ajaloosündmusi, seostab kodukoha, Eesti ja Euroopa ajalugu maailma ajaloo ja saab aru, et ajaloosündmusi võib tõlgendada mitmeti;
- 5) töötab mitmesuguste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt;
- 6) otsib, analüüsib ja kasutab ajalooinfot, koostab kava ja mõistekaarti, ajaloo referaati ja lühiuurimust, esitleb seda suuliselt ja kirjalikult ning IKT vahendeid kasutades;
- 7) töötab kaardiga ja koostab lihtsamaid skeeme;
- 8) oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ja mõistab nii ametite kui ka töö sisu muutumist ajas;
- 9) mõistab ajalooteadmiste vajalikkust igapäevaelus ning teab ajaloo seotud erialade õppimise võimalusi.

2.2.6. Ajaloo õpituemused ja õppesisu III kooliastmes

2.2.6.1. Keskaeg ja varauusaeg

Õppeaine sisu. « Keskaeg ja varauusaeg ». 7 klass.

Nõ	Teemad.	Tundi de arv
1.	Maailm keskajal 476–1492 <ul style="list-style-type: none"> • Keskaegse maailmapildi mõju maailma ajaloole, keskaja ühiskonna üldiseloomustus ja periodiseering. Läänikord, eluolu. • Kiriku ja kultuuri osa keskajal, ristiusu õpetuse alused, ristisõjad, keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja gooti stiil. • Frangi riik, Frangi riigi teke, riik Karl Suure ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa. • Araablased. Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, araabia kultuur ja selle mõju Euroopale. • Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus I, Vana-Vene riik. • Linnad ja kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus Põhja-Euroopas, tsunftikord, linnade valitsemine. • Põhja-Euroopa ja Eesti. Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked. 	51

	<ul style="list-style-type: none"> Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus. Muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine, ühiskonna struktuur. Valitsemine, Liivi Ordu. Linnad. Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamine. Eluolu keskajal. Asustus, tegevusalad ja eluolu kodukohas muinasaja lõpul. 	
2	Maailm varauusajal 1492–1600 <ul style="list-style-type: none"> Ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine. Tehnoloogia areng, majandussuhted, humanism, kujutav kunst, Leonardo da Vinci. Suured maadeavastused. Ameerika avastamine, maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades. Reformatsioon Saksamaal. Martin Luther. Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad. Liivi sõja põhjused ja tagajärjed. 	19
	Kokku	70

Õpitulemused. « Keskaeg ja varauusaeg». 7 klass.

Jaotus	Õpitulemused
1. Maailm keskajal 476–1492	Õpilane: <ol style="list-style-type: none"> kirjeldab läänikorda, feodaalset hierarhiat, seisuslikku ühiskonda, naturaalmajandust ning talupoegade ja feodaalide elulaadi; teab kiriku osa keskaja ühiskonnas nii kultuuripärandi säilitajana kui ka maailmapildi kujundajana; teab, kuhu tekkisid keskaegsed linnad, ning kirjeldab keskaegse linna eluolu; iseloomustab Frangi riigi osatähtsust varakeskaegses ühiskonnas ja Frangi riigi jagunemise tagajärgi; iseloomustab araabia kultuuri ja selle mõju Euroopale, näitab kaardil araablaste vallutusi; kirjeldab viikingite elu, nimetab ja näitab kaardil nende retkede põhisuundi; toob esile ristsõdade eesmärgid ja tulemused; nimetab Eesti muinasmaakondi ja suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu muinasaja lõpul, Eesti ristiusustamist ning muistset vabadusvõitlust; teab, kuidas kujunes Bütsantsi riik ja tekkis Vana-Vene riik; seletab mõisteid paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, senjäär, vasall, feodaal, pärisori, Inglise parlament, raad, tsunft, gild, Hansa Liit, Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu, romaani stiil, gooti stiil, koraan, Muhamed, mošee, Meka; teab, kes olid Karl Suur ja Justinianus I, ning iseloomustab nende tegevust.
2. Maailm varauusajal 1492–1600	Õpilane: <ol style="list-style-type: none"> teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadeavastused, tehnoloogia areng ja reformatsioon; kirjeldab Eesti arengut 16. sajandil, majanduse ja linnade arengut ning reformatsiooni mõju; seletab Liivi sõja põhjusi ja tagajärgi; seletab mõisteid maadeavastused, reformatsioon, protestandid, luteri

	usk, renessanss, humanism; 5. teab, kes olid Kolumbus, Martin Luther ja Leonardo da Vinci, ning iseloomustab nende tegevust.
--	---

Mõisted. «Keskaeg ja varauusaeg». 7 klass.

Jaotus	Mõisted
1. Maailm keskajal 476–1492	paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, senjäär, vasall, feodaal, pärisori, Inglise parlament, raad, tsunft, gild, Hansa Liit, Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu, romaani stiil, gooti stiil, koraan, Muhamed, mošee, Meka;
2. Maailm varauusajal 1492–1600	maadeavastused, reformatsioon, protestandid, luteri usk, renessanss, humanism;

2.2.6.2. Uusaeg

Õppeaine sisu. «Uusaeg». 8 klass.

Nõ	Teemad	Tundide arv
1.	Maailm 1600–1815 <ul style="list-style-type: none"> Uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas, absolutismi kujunemine, Louis XIV, valgustusfilosoofia, Inglise kodusõda ja restauratsioon, Inglismaa ja Prantsusmaa, 18. sajandi valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Friedrich II. Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus, valitsemine, keskvõim ja aadli omavalitsus, Balti erikord, Põhjasõda, Peeter I, Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil, muutused majanduses ja poliitikas, vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna). USA iseseisvumine, Iseseisvussõda, USA riiklik korraldus. Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu. Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg, Napoleoni reformid, Viini kongress ja poliitilised muutused Euroopa kaardil Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena, Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloo. Kultuur: barokk, klassitsism 	27
2	Maailm 1815–1918 <ul style="list-style-type: none"> Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale, 19. sajandi poliitilised õpetused. Rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik. Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul, Vene impeeriumi äärealade poliitika, talurahvaseadused, rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused, venestusaeg, 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed. Esimene maailmasõda, uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas, sõja põhjused, kulg ja tagajärjed, maailmasõja mõju Eestile. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani. Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul: eluolu, ajakirjandus, seltsiliikumine, sh kodukohas. 	43
	Kokku	70

Õpitulemused. «Uusaeg». 8 klass.

Jaotused	Õpitulemused

1. Maailm 1600–1815	Õpilane: <ol style="list-style-type: none"> 1. teab, mis muutused toimusid Rootsi ja Vene ajal Eesti võimukorralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris ning mis olid Põhjasõja tagajärjed Eestile; 2. selgitab valitsemiskorralduse muutusi uusajal: seisuslik riik, absolutism, valgustatud absolutism, parlamentarism; 3. selgitab Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide põhjusi, tagajärgi ja mõju; 4. toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad; 5. teab, mis muutused toimusid Vestfali rahu ja Viini kongressi tulemustel Euroopa poliitilisel kaardil; oskab näidata seda kaardil; 6. teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid, ja kirjeldab Ameerika Ühendriikide riigikorraldust; 7. kirjeldab baroki ja klassitsismi põhijooni; seletab ja kasutab kontekstis mõisteid; 8. teab, kes olid Napoleon, Louis XIV, Peeter I ja Voltaire, ning iseloomustab nende tegevust.
2. Maailm 1815–1918	Õpilane: <ol style="list-style-type: none"> 1. näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite; 2. kirjeldab rahvuslikku liikumist Eestis ja Euroopas; 3. selgitab Eesti iseseisvumist; 4. teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi; 5. iseloomustab 19. sajandi ja 20. sajandi alguse peamisi kultuurisaavutusi; 6. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid;

Mõisted. «Uusaeg». 8 klass.

Jaotused	Mõisted
1. Maailm 1600–1815	valgustus, valgustatud absolutism, reform, revolutsioon, restauratsioon, absolutism, parlamentarism;
2. Maailm 1815–1918	rahvusriik, monopol, linnastumine, rahvuslik liikumine, venestamine, autonoomia, Antant, Kolmikliit, liberalism, konservatism, sotsialism.

2.2.6.3. Lähiajalugu

Õppeaine sisu. «Lähiajalugu». 9 klass.

№	Teemad	Tundide arv
1.	Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939 <ul style="list-style-type: none"> • Rahvusvaheline olukord, Pariisi rahukonverents, poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Versailles' süsteem. Rahvasteliidu tegevus ja mõju, sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas. • Maailmamajandus, ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed. • Demokraatia ja diktatuuri põhijooned. Demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel, autoritarism Itaalia näitel, totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel. • Eesti Vabariik, Vabadussõda, Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus, demokraatliku parlamentarismi aastad, vaikiv ajastu, majandus, kultuur ja eluolu, välispoliitika. • Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel, uued kultuurinähtused, teadus, tehnika areng, aatomiuuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film, kirjandus ja kunst, uued 	25

	<p>propagandavahendid.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kultuur ja eluolu paikkonnas 20. sajandi algul. 	
2.	<p>Teine maailmasõda 1939–1945</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rahvusvaheline olukord. Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP. • Sõjategevuse üldiseloostus, sõja algus ja lõpp, sõdivad pooled. Sõjategevus, rinded: Idarinne, Läänerinne, Vaikse Ookeani ja Põhja-Aafrika piirkond. Holokaust, ÜRO asutamine. • Eesti Teise maailmasõja ajal, baaside ajastu, iseseisvuse kaotamine, juuniküüditamine, sõjategevus Eesti territooriumil, Nõukogude ja Saksa okupatsioon. 	8
3.	<p>Maailm pärast Teist maailmasõda 1945–2000</p> <ul style="list-style-type: none"> • Külma sõda, külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid, kriisid ja sõjad. • Läänemaailm USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel. USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika. Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng, Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted. • Kommunistlikud riigid, kommunistliku süsteemi teke. NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon. • Eesti Nõukogude okupatsiooni all, piiride muutumine, repressioonid, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, poliitiline juhtimine, kultuur ja eluolu. • Kommunistliku süsteemi lagunemine, perestroika ja glasnost, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Saksamaa ühinemine. • Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine. Laulev revolutsioon, Balti kett, põhiseadusliku korra taastamine. • Maailm alates 1990. aastast, üldülevaade, Euroopa Liidu laienemine, NATO laienemine, uued vastasseisud. • Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel. Teaduse ja tehnika areng, aatomiuringud, infotehnoloogia, massikultuur, naine ja ühiskondlik elu, muutused mentaliteedis. 	37
	Kokku	70

Õpitulemused. «Lähiajalugu». 9 klass.

Jaotused	Õpitulemused
<p>1. Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. näitab kaardil Esimese maailmasõja järel toimunud muutusi (Versalli süsteem); 2. teab rahvusvaheliste pingete põhjused 1930- aastatel; 3. seloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda; 4. kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikival ajastul; 5. kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas, nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi; 6. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid 7. teab, kes olid <i>Jossif Stalin, Benito Mussolini, Adolf Hitler, Franklin Delano Roosevelt, Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson.</i>
<p>2. Teine maailmasõda 1939–1945</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. näitab kaardil Idarinne, Läänerinne, Vaikse ookeani ja Põhja Aafrika sõjategevused Teises Maailmasõjas; teab Teise Maailmasõja muutused; 2. teab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel; toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjused, sõja tulemused ja

	<p>tagajärjed;</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos; 4. iseloomustab Eesti Vabariigi iseseisvuse kaotamist; 5. teab, mis riigid tegutsesid koostöös Saksamaaga ning mis riikidest moodustus Hitleri-vastane koalitsioon; 6. seletab ja kasutab kontekstis mõisteid
3. Maailm pärast Teist maailmasõda 1945–2000	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab külma sõja põhijooni ning toob esile selle avaldumist ja vorme, näitab kaardil tähtsamaid külma sõja aegseid kriisikoldeid; 2. teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastail; 3. kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel; 4. kirjeldab kommunistlikku ühiskonda NSV Liidu näitel ning Eesti arengut NSV Liidu koosseisus; 7. toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed; kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut; seletab ja kasutab kontekstis mõisteid 5. teab, kes olid <i>Mihhail Gorbatšov</i>, <i>Boris Jeltsin</i>, <i>Arnold Rüütel</i>, <i>Lennart Meri</i>, <i>Edgar Savisaar</i> ja <i>Mart Laar</i>, ning iseloomustab nende tegevust.

Mõisted. «Lähiajalugu». 9 klass.

Jaotused	Mõisted
1. Maailm kahe maailmasõja vahel 1918–1939	demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunistlik natsionaalsotsialism, repressioon, Rahvaste Liit, Versailles' süsteem, vaiku ajastu, parlamentarism, Tartu rahu;
2. Teine maailmasõda 1939–1945	MRP, holokaust, kütüditamine, baaside leping, okupatsioon, ÜRO.
3. Maailm pärast Teist maailmasõda 1945–2000	perestroika, glasnost, külm sõda, kriisikolle, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, metsavennad, plaanimajandus, massirepressioon, Atlan Harta, Euroopa Liit, NATO, Balti kett, laulev revolutsioon

2.3. Ühiskonnaõpetus

2.3.1. Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

- 1) tunneb huvi ühiskonna probleemide vastu, oskab neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada;
- 2) oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldnimilikest väärtustest;
- 3) teab, kuidas osaleda poliitika kujundamises ja elluviimises nii kohalikul kui ka Eesti riigi tasandil;
- 4) väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid: seaduslikkust, vabaduse ja vastutuse seost; arvestab teisi, väärtustab mitmekesisust, osalemist ühiskonna arengus ja sidususes, seisab vastu kesksete normide rikkumisele ning on seaduskuulekas;

5) määratleb ennast ühiskonna liikmena, Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna.

2.3.2. Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks.

Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega oma huvide ja võimaluste alusel.

II kooliastmel tutvub õpilane oma lähikeskkonna sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isikute ja rühmade eksisteerimisel. Tähelepanu keskel on inimesed meie ümber, kool ja kodu.

III kooliastmel lisanduvad riigiinstitutsioonid, mis on seotud Eesti Vabariigi valitsemisega. Riigiinstitutsioonide tutvumisel, vaadatakse läbi Riigikogu, valitsust, presidenti, kohut, kohaliku omavalitsust, riigikontrolli, õiguskantsleri.

Suur rõhk tehakse poliitika väljendamisele igapäevaelus ja kodanikule, kui poliitika tulemuste teadvuslikule tarbijale (nt sotsiaalkaitse süsteemi kasutamine, osalus valla/linna elus, e-teenuste kasutamine jne).

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonnasse, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikjal ei elata ühtviisi hästi jne.

2.3.2.1. Ühiskonnaõpetuse õpetamise eripära

Õppeplaani eripära

	6 kl	9 kl
emakeel	1	2
bilingvaalne	1	2

Õpilased, kellel on eesti keele õppimisega raskusi, õpivad õppeainet emakeeles.

7.klassis toimub ühiskonnaõpetuse õpetamine nii eesti kui ka vene keeles, rühmadeks jagamine:

- 3) kakskeelne õpetamine (eesti ja vene keeles)
- 4) emakeele rühmad

8.klassis toimub ühiskonnaõpetuse õpetamine nii eesti kui ka vene keeles, rühmadeks jagamine:

- 3) kakskeelne õpetamine (eesti ja vene keeles)
- 4) emakeele rühmad

9.klassis toimub ühiskonnaõpetuse õpetamine nii eesti kui ka vene keeles, rühmadeks jagamine:

- 3) kakskeelne õpetamine (eesti ja vene keeles)
- 4) emakeele rühmad

Diferentseerimine

Õpetamises kasutatakse diferentseeritud ülesandeid, mille sisu ja raskusaste soodustavad õpilaste individuaalse taseme kasvu ja suurendavad õpimotivatsiooni.

Töö HEV- lastega

1) Õpilastele, kellel on õppimisega raskusi, tagatakse individuaalne õpiabi. Nende jaoks koostatakse individuaalne õpiplaan, mille kinnitab kooli administratsioon. Teadmisi hinnatakse lihtsate suuliste või kirjalike tööde eest. Tunnis kasutatakse rohkem tööd teksti ja töölehtedega.

2) Andekaid õpilasi toetatakse olümpiaadide, konkursside ja viktoriinide ettevalmistamisel. Korraldatakse ringitöid, konsultatsioone ja lisaülesandeid. Tunni ettevalmistamiseks saavad õpilased diferentseeritud ülesandeid oma võimete realiseerimiseks (esitlused, info otsimine, teema uurimine, ettekanne). Õpilased osalevad linna-, piirkonna- ja riiklikel üritustel ning projektides („Ajaloolised lugemised“ – Narva muuseumis, orienteerumises „Meie Narva“ jne).

Õppeaine õpetamise süsteem

d) LAK – metoodika.

6. ja 9.. klassis kasutatakse ajaloo õpetamisel LAK-metoodikat. Tundide eesmärgiks on saada uusi teadmisi õppeaines, tuginedes keele eelteadmistele, samuti laiendada keeleteadmisi aines ja arendada õpilaste õpioskusi. Uute teemade läbimisel, seostatakse uus ja vana materjal. Uue materjali lahtimõtestamiseks käsitletakse ajaloolisi sündmusi paralleelselt tänapäeva maailmaga.

Keel on teadmiste saamise viis, seetõttu kasutatakse tunnis neid sõnu ja väljendeid, mis ei takista aine mõistmist. Õpetaja peab tunnis kasutama ülesandeid, mis on õpilastele arusaadavad ja vastavad keeletasemele A2-B1. Uusi mõisteid tõlgitakse vene keelde või seletatakse eesti keeles, kasutades selleks lihtsaid sõnu ja väljendeid. Tunnis kasutatakse erinevaid ülesandeid (nt loovtöö) ja tööviise (individuaal- või rühmatöö, paaritöö jne). See teeb õppetöö mitmekesisemaks.

e) Funktsionaalne lugemine

Ajalootundides kasutatakse funktsionaalse lugemise meetodeid, mis õpetavad õpilasi töötama tekstiga, õppida uut materjali ja teostada teadmise kontrolli ja hindamist. Võimalikud ülesanded tekstiga:

- Küsimustele vastamine teksti järgi.
- Teksti kava koostamine.
- Teksti kohta küsimuste koostamine.
- Lünkteksti täitmine.
- Sündmuste järjestamine.

- Ühendamine (nimed, aastad, mõisted).
- Õige/vale väite leidmine.
- Vigade parandamine tekstis.
- Ajaloolise isiku iseloomustamine.
- Tabeli täitmine.
- Ristsõna koostamine (nimed, mõisted).

c) Hindamine

Õppeaine tulemuste hindamisel võetakse arvesse õppekava üldosa ja kooli hindamisjuhendit.

Hinnatakse teadmisi, mida õpilane oskab kasutada, lähtudes riiklikus õpekavas kirjutatud eesmärkidele ja tulemustele. Kirjalikes töödes hinnatakse töö sisu, kirjavead parandatakse, kuid ei hinnata. Hindamismeetodite valikul lähtutakse õpilaste east ja individuaalsetest iseärasustest. Õpilased saavad eelnevalt infot teemadest, kontrolltöödest ja hindamiskriteeriumidest. Õpilasi hinnatakse nii suuliselt kui ka hindeliselt.

Kujundavat hindamist kasutatakse tundides õppeaine vastu huvi ülalhoidmiseks ja õpilaste edu saavutamiseks. Võimalikud kujundava hindamise variandid:

- Seletused ja kommentaarid hinnete panemisel
- Õppimist soodustavad märkused ja ettepanekud e-koolis
- Ettevalmistav töö kontrolltöö eel
- Plaanide ja märkmete kasutamine vastamisel
- Ühe vihiku kasutamine kõikide tööde täitmiseks (portfoolio)
- Enesehindamine
- Retsenseerimine

e) Uurimis-, praktilised ja loovtööd

Teema ja töövormi valimisel rõhutatakse koduloo materjali kasutamist (linn, Eesti Vabariik, EL piir). Praktilise töö käigus kasutatakse võimalust koguda materjali ja esineda oma esitlusega läbivate eemade nädala raames (teemad „Austatud linna kodanikud“, „EV iseseisvumise tegelased“), intervjuerimine ja anketeerimine antud teemadel.

e) Kodutöö süsteem

eeldab, et õppekoormus (sealhulgas kodutöö) oleks mõõdukas, jaotuks õppeaastas võrdselt ning jätaks õpilastele piisavalt aega puhkamiseks ja huvidega tegelemiseks.

E-koolis kasutatakse täpseid selgitusi edukaks kodutöö ettevalmistamiseks:

- Jutuplaan suuliseks vastuseks,
- Mõistete loetelu,
- Konkreetsed küsimused,
- skeemid,
- tabelid,
- internetilingid:

Ühiskonnaõpetus

- Jaan Tõnnisoni Instituut
- EV Põhiseadus
- Riik
- Lehekülg „Mina otsustan“

www.oesel.ee/civics

<http://www.jti.ee/et/civic>

<http://www.riigikogu.ee/ev-pohiseadus.html>

www.riik.ee

tom.riik.ee

- Kodanikupäev „Minu riik ja mina“ <http://www.kodanik.ee/rus/index.html>
- Riigiteataja www.riigiteataja.ee
- Civnet www.civnet.org
- Presidential Classroom <http://www.presidentialclassroom.org>
- Riikliku eksami- ja kvalifikatsioonikeskus www.innove.ee
- Eksamitest <http://www.jti.ee/et/civic/pro-demokraatiaharidus.shtml>

Tunniväline tegevus

Riikliku õppekava realiseerimise raames toetatakse ajalooteadmiste laiendamiseks mõeldud kodulooõpet (erinevad ekskursioonid). Vaata lisa 2.

Traditsioonilised nädalad, mis on pühendatud kodanikupäevale, iseseisvuspäevale, (esitlused, viktoriinid, riiklike asutuste tegelastega kohtumine, tuntud linna ja riigi isikutega kohtumine, asutuste külastamine, eesmärgiga tutvuda nende tööga ja pöördumisvõimalustega).

Läbivate teemade nädal (erinevad võimalused kasutada koduloo materjali)

- vabatahtlik töö (ekskursiooni „Vana Narva“ ettevalmistus ja läbiviimine)
- linna kirikute ja templite külastamine, eesmärgiga tutvuda kultuuri ausambaga ja usutolerantsuse kasvatamisega
- muuseumide külastamine (pakutud teemadel)
- infolao, asutuste, õppeasutuste ja noorteorganistasioonide külastamine
- politseijaoskonna, päästeameti, linnavalitsuse, linnavolikogu ja piiripunkti külastamine

2.3.3. Õppe- ja kasvatusesmärgid II kooliastmes

6. klassi lõpetaja:

1. on viisakas, sõbralik, kohusetundlik, töökas, täpne ja aus;
2. teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid; mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis, märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
3. teab Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone, kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus) ning nimetab erinevaid riigijuhtimisega seotud ameteid/elukutseid;
4. teab, mis on põhiseadus ja teised seadused, miks tuleb seadusi täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;
5. selgitab näidetega, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajaile; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista;
6. mõistab inimeste iseärasusi ning teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on salliv erinevuste suhtes ja valmis koostööks;
7. toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat, tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ja tarbijana ning mõistab, miks erinevais ametis töötamisel eeldatakse erinevaid teadmisi, oskusi ja isiksuseomadusi;
8. oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning seda kriitiliselt hinnata; esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada;

- loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd;
9. teab, et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi ettetulevates elusituatsioonides.

2.3.4. Õpitulemused ja õpesisu II kooliastmes

Õppeaine sisu. Ühiskonnaõpetus. 6 klass.

Nº	Teemad.	Tundide arv
1	<p>Sotsiaalsed suhted</p> <p><i>1.1. Inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; sallivus</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm) • Sooline võrdõiguslikkus. • Pere ja suguvõsa. • Naabruskond maal ja linnas. • Sõpruskond. Koolipere. • Euroopa riigid. <p>Eesti naaberriigid.</p> <p><i>1.2. Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus, koostöö</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. • Eakohased kodanikualgatuse võimalused. • Noorteorganisatsioonid. • Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused. 	15
2	<p>Demokraatia</p> <p><i>2.1. Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Rahva osalemine ühiskonna valitsemises. • Võimude lahusus. • Riigikogu. • EV Valitsus. • EV President. • Kohus. • Kohalik omavalitsus . • Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon. • Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne). <p><i>2.2. Koolidemokraatia, lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Õpilasomavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. • Kooli sisekord (kodukord). • Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). • Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal. 	13
3	<p>Töö ja tarbimine</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aja ja kulutuste planeerimine. • Raha kasutamine, laenamine ja säästmine. • Teadlik, säästev tarbimine. • Elukutsed – teadmised ja oskused. 	7

	<ul style="list-style-type: none"> • Elukestev õpe. • Elukutsed ja ettevõtted kodukohas • Töökultuur ja tööeetika. 	
	Kokku	35

Õpitulemused. Ühiskonnaõpetus. 6 klass.

Jaotused	Õpitulemused
1. Sotsiaalsed suhted	<p>1.1. Inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; sallivus</p> <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõisteid rahvus, riik, võrdõiguslikkus ja sallivus; 2. nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone; 3. nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid; 4. toob näiteid naiste ja meeste võrdsete õiguste ning nende rikkumise kohta Eestis; 5. teab ja hoiab kogukonna traditsioone; 6. teab, mis on isikutunnistus ja reisidokumendid (pass, isikutunnistus); 7. nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis. <p>1.2. Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus, koostöö</p> <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid kodanikuühendus, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus; 2. nimetab kodukohas tegutsevaid seltse, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust; 3. nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone ning kirjeldab nende tegevust; 4. teab kodukoha kodanikualgatusi ning algatab neid ja osaleb neis võimaluse korral; 5. toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi.
2. Demokraatia	<p>2.1. Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine</p> <p>Учащийся должен:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid inimõigus, seadus, demokraatia; 2. iseloomustab demokraatia põhimõtteid; 3. teab ja austab inimõigusi; 4. teab, et Eesti on demokraatlik vabariik, nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi peamisi ülesandeid; 5. teab, mis on kohalik omavalitsus, toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse tegevuse kohta; 6. teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma, toob näiteid seaduskuuleka käitumise kohta. <p>2.2. Koolidemokraatia, lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas</p> <p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis;

	<ol style="list-style-type: none"> 2. märkab ja tunnistab erinevaid võimalusi; on valmis koostööks; oskab otsida ja pakkuda abi probleemide lahendamisel; 3. toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat; 4. tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi, teab õiguste ja vastutuse tasakaalu.
3. Töö ja tarbimine	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel; 2. teab, kuidas raha teenitakse ja millest koosneb pere eelarve; oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning oma aega plaanida; 3. teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid; 4. iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed ja ametid; 5. selgitab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale; 6. oskab tarbijana märgata ja mõista tooteinfot ning tunneb tarbija õigusi.

Mõisted. Ühiskonnaõpetus. 6 klass.

Jaotused	Õpitulemused
1. Sotsiaalsed suhted	Rahvas, riik, võrdõiguslikkus ja sallivus, kodanikuühiskond, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus.
2. Demokraatia	Inimõigused, seadus, demokraatia.
3. Töö ja tarbimine	

2.3.5. Õppe- ja kasvatusesmärgid III kooliastmes

9. klassi lõpetaja:

1. teab demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
2. määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena, vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
3. teab ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning kaitseb inimõigusi, tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ja käitub sallivalt;
4. tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ja kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabauhenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärke;
5. tunneb Euroopa Liidu ülesehitust ja väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärke;
6. selgitab üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses; teab, mis on avalik ja erasektor; teab maksustamise eesmärke ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
7. kaalub oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma võimetest, huvidest, teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning valikuid väliselt mõjutavatest teguritest;

8. hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
9. oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid, arvestab autoriõiguste kaitset;
10. teab, mis on üleilmastumine, ja toob näiteid üleilmastumise mõjude kohta majandusele, kultuurile, keskkonnale jne;

2.3.6. Õpitulemused ja õpesisu III kooliastmes

Õpesisu. Ühiskonnaõpetus. 9 klass.

Nº	Teemad	Tundide arv
I. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted		20
1.	<ul style="list-style-type: none"> • Meedia ja teave • Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne. • Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir. • Turunduskommunikatsiooni funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine. • Informatsiooni tõlgendus ja kriitiline analüüs, fakti ja arvamuse erinevus. 	8
2.	Ühiskonna sotsiaalne struktuur <ul style="list-style-type: none"> • Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm. • Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus. • Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus. • Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid. 	5
3.	Ühiskonna institutsiooniline struktuur – avalik sektor, tulundus- või ärisektor, kolmas sektor <ul style="list-style-type: none"> • Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused). • Erasektor kui kasumile suunatud sektor. • Kolmas sektor kui mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused. 	2
4.	Ühiskonnaliikmete õigused <ul style="list-style-type: none"> • Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. • Inimõiguste rikkumise ärahoidmine. Vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm. • Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused. • Lapse õigused, kohustused ja vastutus. • Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine jm. UNICEFi tegevus. 	5
II. Riik ja valitsemine		21
1.	Demokraatia <ul style="list-style-type: none"> • Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused. 	4

	<ul style="list-style-type: none"> • Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal. • Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused. 	
2.	Eesti valitsemiskord <ul style="list-style-type: none"> • Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus. • Õigussüsteem. Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus. • Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis. • Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad. • Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine. • Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides. 	17
III.	Kodanikuühiskond	4
1.	Kodanikuühiskond <ul style="list-style-type: none"> • Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused. • Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasmavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid. • Käitumine kriisioludes 	
IV.	Majandus	20
1.	Majandus <ul style="list-style-type: none"> • Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: aktsiaselts (AS), osaühing (OÜ), füüsilisest isikust ettevõtja (FIE). Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas. • Riigi roll majanduses: plaanimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus. • Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjaile ja töötajaile. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul. • Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ning investeerimine. Laenamine. Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus. 	
V.	Kursuse kokkuvõte	5

	<ul style="list-style-type: none"> • Ühiskond ja sotsiaalsed suhed. • Riik ja valitsemine. • Kodanikuühiskond. • Majandus (2 tundi)	
	Kokku	70

Õpitulemused. Ühiskonnaõpetus. 9 klass.

Jaotused	Õpitulemused
<p>I. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted</p>	<p>1. Meedia ja teave Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid; 2. iseloomustab näidete varal avaliku ja eraelu piiride seadmist ning ületamist; 3. avaldab arvamust ajakirjanduses käsitletavate probleemide kohta; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid probleemide kirjeldamiseks; 4. teab reklaami funktsioone ja liike; 5. tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust; viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt. <p>2. Ühiskonna sotsiaalne struktuur Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid; 2. märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi; 3. väärtustab sotsiaalset õiglust ja sidusust; 4. väärtustab soolist võrdõiguslikkust; 5. mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega. <p>3. Ühiskonna institutsiooniline struktuur – avalik sektor, tulundus- või ärisektor, kolmas sektor Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid; 2. selgitab ühiskonna sektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas; 3. teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi; <p>4 Ühiskonnaliikmete õigused Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid; 2. tunneb inimõigusi ja lastekaitse põhimõtteid; kirjeldab õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost; 3. tunneb riske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust otsida abi.
<p>II. Riik ja valitsemine</p>	<p>1. Demokraatia Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid; 2. selgitab demokraatia põhimõtteid ning nende rakendamist riigivalitsemises; 3. tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igäühe võrdsust seaduse ees); käitub demokraatia põhimõtete järgi; 4. eristab demokraatiat ja autokraatiat, võrdleb demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni; 5. selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid. <p>2. Valitsemiskord Eestis Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid; 2. tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust ning iseloomustab

	<p>Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust;</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda; oskab leida vajalikku õigusakti ning kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT); 4. teab riigi- ja omavalitsusasutuste struktuuri, sh riigi- ja omavalitsusasutuste portaalide kasutusvõimalusi; 5. tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi, Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsuse saamise tingimusi; 6. selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid; teab peamisi rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on; nimetab Eesti parlamendierakondi; teab Euroopa Liidu liikmelisusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi.
<p>III.Kodanikuühiskond</p>	<p>1.Kodanikuühiskond Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid; 2. iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel; 3. mõistab kodanikuühiskonna ja vabaühenduste toimimise põhimõtteid ning eesmärgi; 4. analüüsib kodanikuühiskonnas tegutsemise võimalusi ja probleeme ning pakub lahendusi.
<p>IV. Majandus</p>	<p>1. Majandus Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid; 2. tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul; teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu; 3. analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ja võimalusi edasiõppimist ning karjääri plaanides; 4. teab eelarve koostamise põhimõtteid, oskab arvutada netopalka; 5. teab oma õigusi ja vastutust tarbijana ning tarbib säästlikult; 6. kirjeldab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid ning ettevõtluse ja riigi rolli majanduses; selgitab maksustamise eesmärgi, teab Eestis kehtivaid makse, üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega.

Mõisted. Ühiskonnaõpetus. 9 класс.

Jaotused	Mõisted
<p>I. Ühiskond ja sotsiaalsed suhted</p>	<p>avalik arvamus, avalik elu, eraelu, ajakirjandusvabadus, ajakirjanduseetika, autoriõigus, autorivastutus, reklaam, intellektuaalomandi kaitse (plagiaat); sotsiaalsed erinevused, sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, identiteet, mitmekultuurilisus;</p>

	<p>avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, äri sektor, eraettevõtte, mittetulundussektor, sihtasutus;</p> <p>inimõigused, põhiõigused; sotsiaalmajanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused.</p>
II. Riik ja valitsemine	<p>demokraatia, autokraatia, totalitarism; võimude lahusus ja tasakaal, õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused, kodanikuühiskond, kodanikualgatus;</p> <p>põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus (KOV), kohus, õigusakt; erakond, valimised, kodakondsus, kodanik, alaline elanik;</p>
III. Kodanikuühiskond	<p>kodanikuühiskond, vabaaühendus, kodanikuosalus, kodanikualgatus;</p>
IV. Majandus	<p>turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum, riigieelarve, riiklikud ja kohalikud maksud, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus, tööturg, bruto- ja netopalk, laen, investering, tarbijakaitse;</p>